

Europos Taryba

**KONSULTACINĖ EUROPOS TEISĖJŲ TARYBA
(CCJE)**

NUOMONĖ NR. 6 (2004)

**KONSULTACINĖ EUROPOS TEISĖJŲ TARYBA (CCJE)
EUROPOS TARYBOS MINISTRŲ KOMITETO DĖMESIUI**

**DĖL TEISINGO TEISMO PROCESO PER ĮMANOMAI TRUMPiausią LAIKĄ IR TEISĖJO
VAIDMENS TEISMO PROCESĖ
ATSIŽVELGIANT Į ALTERNATYVIUS GINČŲ SPRENDIMO BŪDUS**

TURINYS

IŽANGA

A. TEISĖ KREIPTIS Į TEISMĄ

B. TEISINGUMO SISTEMOS KOKYBĖ IR JOS VERTINIMAS; KIEKYBINIAI STATISTINIAI DUOMENYS; STEBĖSENOS PROCEDŪROS

C. DARBO KRŪVIS IR BYLŲ TVARKYMAS

I. BENDROJI DALIS

II. TEISMAI, NAGRINĖJANTYS BAUDŽIAMĄSIAS BYLAS

III. TEISMAI, NAGRINĖJANTYS CIVILINES BYLAS

D. ALTERNATYVŪS GINČŲ SPRENDIMAI (AGS)

IŠVADŲ IR REKOMENDACIJŲ SANTRAUKA

PRIEDAS

IŽANGA

1. Kasmet Europoje tobulėjant teismo proceso tvarkai, vis daugiau dėmesio skiriama teismo dalyvių interesams. Specialistai atkreipė dėmesį į būdus, kaip patenkinti visuomenės lūkesčius, kad visi teisingumo siekiantys asmenys galėtų laisvai naudotis teismais ir turėtų naudą iš taikomų procedūrų veiksmingumo, būtų labiau užtikrinti teismo sprendimų įvykdymu.
2. Pagrindinis šios plėtros dokumentas yra Europos žmogaus teisių konvencija, Europos žmogaus teisių teismo (toliau – Teismas), į kurį kreipiamasi konsultacijų dėl šios konvencijos nuostatų aiškinimo ir taikymo, precedentinė teisė.
3. Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnis sukūrė proceso teises, bendras skirtingoms Europos valstybėms, ir įtvirtino bendruosius principus, kurie nepriklausomai nuo nacionalinių sistemų įvairovės skirti apsaugoti asmenų teisę kreiptis į teismą, teisę į teisingą ir nešališką teismo procesą, kurio metu per įmanomai trumpiausią laiką paskelbiamas sprendimas, ir teisę į teismo sprendimo įgyvendinimą.
4. Vyrauja tendencija, kad teisė į teisingą teismo procesą tampa pagrindine Europos piliečių teise, kurios įgyvendinimas patikėtas Teismui ir valstybių teismams, pavyzdžiui, kompensuojant teismo šalims nuostolius, jeigu byla neišnagrinėjama per pagrįstą laikotarpį.
5. Kelerius metus Europos Taryba siekė patobulinti visuomenės teisę į teisingumą ir tai atsispindi įvairiose rezoliucijose ir rekomendacijose dėl teisinės pagalbos, procedūrų supaprastinimo, teismo išlaidų sumažinimo, naujų technologijų naudojimo, darbo krūvio teismuose sumažinimo ir alternatyvių ginčų sprendimų.
6. Teismas užtikrina, kad vyriausybės griežtai laikytųsi Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio nuostatų, ir primena, kad kiekvienas asmuo, norintis inicijuoti teismo procesą, turi teisę kreiptis į teismą, ir nei teoriškai, nei praktiškai valstybės įsikišimas dėl šios teismo prerogatyvos yra neleistinas.
7. Konsultacinė Europos teisėjų taryba (CCJE) apsvarstė, kaip teisėjai galėtų dalyvauti užtikrinant greitą ir veiksmingą ginčų sprendimą.
8. Pirmoji Europos teisėjų konferencija dėl išankstinio ginčų sprendimo ir teisėjų vaidmens, vykusi Europos Taryboje 2003 m. lapkričio 24–25 d., atskleidė, kad nepriklausomai nuo to, kokios įdomios ir naudingos yra alternatyvios priemonės, tokios kaip mediacija ar susitaikymas, pasitikėjimas teismine institucija tapo pagrindiniu demokratinės visuomenės požymiu.
9. Todėl svarbu, kad susidūrę su teisingumo sistema piliečiai žinotų, jog jie turi reikalų su kompetentinga institucija.
10. Ši nuomonė nagrinėja (A) teisės kreiptis į teismą, (B) teisingumo sistemos kokybės ir jos vertinimo, kiekybinių statistinių duomenų, stebėsenos procedūrų, (C) darbo krūvio ir bylų tvarkymo, (D) alternatyvių ginčų sprendimų klausimus, pabrėžiant teisėjų vaidmenį įgyvendinant Europos žmogaus teisių konvencijos ir Teismo precedentinės teisės principus.

A. TEISĖ KREIPTIS Į TEISMĄ

11. Teisė kreiptis į teismą visuomenei suponuoja tinkamos informacijos apie teismų sistemos funkcionavimą pateikimą.
12. CCJE nuomone, turėtų būti skatinami visi su šios informacijos pateikimu visuomenei susiję veiksmi.
13. Visuomenė turėtų būti informuota apie procedūras, kurias gali inicijuoti šalys, jų galimą trukmę, teismo išlaidas ir riziką, neteisėtai panaudojus teisinės priemones. Teismo šalims taip pat turėtų būti pateikta informacija apie alternatyvius ginčų sprendimo būdus, kurie gali būti joms pasiūlyti.
14. Be bendrosios informacijos visuomenei galima pateikti ir tikslesnę informaciją, ypač apie svarbius precedentą sukuriančius teismo sprendimus ir bylos išnagrinėjimo skirtinguose teismuose trukmę.
15. Informaciją apie teismų sistemos funkcionavimą gali pateikti įvairūs šaltiniai, tokie kaip teisingumo departamentas (informacinių lankstinukų spausdinimas, interneto svetainė, t. t.), socialinio aprūpinimo ir viešosios teisinės informacijos tarnybos, kurias sudaro teisininkų asociacijos teisininkai, ir kiti šaltiniai.
16. Teismai, ypač turintys ryšių su visuomene skyrių, turėtų patys dalyvauti platinant informaciją. Vienas iš tinkamiausių informacijos pateikimo būdų yra teismų interneto svetainės.
17. CCJE rekomenduoja vystyti švietimo programas, kuriose būtų apibūdinta teismų sistema ir siūloma apsilankyti teismuose. Ji taip pat pastebi poreikį piliečiams spausdinti vadovus, kad potencialios bylos šalys būtų geriau informuotos apie teisminių institucijų veiklą bei žinotų savo procesines teises teismuose. Galiausiai CCJE rekomenduoja kompiuterizuoti darbą, kad visuomenės atstovai galėtų gauti informaciją apie teismų veiklą, teisės kreiptis į teismą įgyvendinimo būdus, svarbiausius teismų sprendimus ir teismų statistiką.
18. CCJE skatina priimti supaprastintas teisinių dokumentų formas, reikalingas teismo proceso inicijavimui. Tokie dokumentai ypač pageidautini nagrinėjant smulkesnes bylas, taip pat bylas, susijusias su vartotojais, ir bylas, kuriose sprendimas dėl teisės normų ir faktų nėra sudėtingas (skolų išieškojimo klausimai). CCJE taip pat siūlo toliau vystyti technologijas, kad bylos šalys internetu galėtų gauti visus teismo proceso inicijavimui reikalingus dokumentus ir kad patys arba jų atstovai galėtų tiesiogiai susisiekti su teismais.
19. CCJE taip pat rekomenduoja, kad teisininkai, teismai ar tribunolai dar prieš iškeliant bylą teisme informuotų bylos šalis apie teismo išlaidas, kurias jiems teks sumokėti, ir apie numatytą proceso iki sprendimo priėmimo trukmę.
20. CCJE nuomonės Nr. 2 (2001) 9 punkte pripažino tinkamo teismų finansavimo svarbą teismų sistemos veiklai. Iškyla klausimas, kiek bylos šalys ir kiti teismo procese dalyvaujantys asmenys galėtų ir turėtų prisidėti prie šio finansavimo mokėdami teismo mokesčius. CCJE nuomone, teismų sistema neturėtų nustatyti pernelyg didelių mokesčių. Veiksminga teismų sistema yra naudinga visuomenei, o ne tik asmenims, dalyvaujantiems teismo procese. Teisėtumas parodomas ir įtvirtinamas veiksminga teismų veikla ir priimtais sprendimais, o tai leidžia visuomenei jaustis saugiai.

21. Valstybė turėtų sukurti teisinės pagalbos sistemą, kiekvienam asmeniui užtikrinančią teisę į teisingumą. Ši pagalba turėtų apimti ne tik teismo mokesčius, bet ir patarimus dėl ieškinio pagrįstumo ir būtinumo. Pagalba būtų teikiama ne tik labiausiai skurstantiems asmenims, bet ir daliai vidutinės pajamos gaunančių asmenų, kurie negali padengti teismo proceso mokesčių.
22. Ši dalinė teisinės pagalbos sistema leidžia padėti didesniai asmenų skaičiui ir išsaugoti pusiausvyrą tarp valdžios išipareigojimų pagerinti teisę kreiptis į teismą ir asmeninės atsakomybės. CCJE nuomone, teisėjas arba kita teisminės valdžios institucija turėtų turėti galimybę dalyvauti priimant sprendimą dėl teisinės pagalbos suteikimo. Jeigu valdžios institucija ar teisėjas, atsakingas už teisinės pagalbos paraiškų nagrinėjimą, atmetė prašymą dėl teisinės pagalbos suteikimo, nes ieškinyje akivaizdžiai nepriimtinas arba nepagrįstas, jie turėtų atsakyti nagrinėti bylos šalies, kurios prašymas dėl teisinės pagalbos suteikimo buvo atmestas, pateiktą ieškinį remdamiesi Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnyje įtvirtinta pareiga išsaugoti objektyvumą ir nešališkumą.
23. CCJE mano, kad teisinę pagalbą turėtų finansuoti valstybės institucija iš tam specialiai skirto biudžeto, o ne išskaičiuoti lėšas iš teismams skirto biudžeto.
24. Teisinės pagalbos suteikimas yra svarbus bylos šalių teisės kreiptis į teismą elementas.
25. CCJE pastebi, kad vienoje valstybėje teisininko dalyvavimas teismo procese nėra reikalingas. Kitose valstybėse išskyrė ginčus ir teismo procesus pagal ieškinio dydį ir ginčo pobūdį. Bylos šalies teisės asmeniškai arba per pasirinktus atstovus pateikti ieškinį teismui užtikrinimas ypač svarbus supaprastintų teismo procesų atvejais, mažesnės finansinės svarbos bylose ir bylose dėl vartotojų.
26. Nepriklausomai nuo to, kad kai kuriose bylose nereikalinga teisininko pagalba, CCJE mano, kad turėtų būti įtvirtinta nuostata, leidžianti teisėjui išimties tvarka nurodyti byloje dalyvauti teisininkui, jeigu joje iškyla ypatingų problemų arba atsiranda ypatinga rizika, kad bus pažeista teisė į gynybą. Šiuo atveju teisininko atstovavimas būtų vienas iš veiksmingos teisinės pagalbos sistemos elementų.
27. Rezoliucijos (78) 8¹ priedo 1 punkte teigiama, kad „finansinės kliūtys niekam neturėtų trukdyti įgyvendinti arba ginti savo teises [...]“.
28. Tačiau teisininkams ir teismo pareigūnams neturėtų būti numatytas toks atlyginimas, kuris skatintų imtis nereikalingų procesinių veiksmų. Turėtų būti atsižvelgiama į rekomendaciją Nr. (84) 5² (2 priedo 1 principas) dėl sankcijų piktnaudžiaujant teismo procesu.
29. Teisinė pagalba yra ne vienintelė priemonė, padedanti įgyvendinti asmenų teisę kreiptis į teismą. Kitos šio tikslo vykdymui naudingos priemonės yra, pavyzdžiui, teismo mokesčių draudimas, padengiantis bylos šalies išlaidas ir/arba kitai bylos šaliai išmokamą sumą pralaimėjus bylą.
30. CCJE šioje nuomonėje smulkiai nenagrinėja kitų teisės kreiptis į teismą priemonių, įskaitant sąlyginius mokesčius ar įtvirtintą išlaidų tvarką.

---

¹ Rezoliucija (78) 8 dėl teisinės pagalbos ir konsultacijų.

² Ministrų komiteto rekomendacija R Nr. (84) 5 valstybėms narėms dėl civilinio proceso principų, turinčių pagerinti teisingumo sistemos funkcionavimą.

B. TEISINGUMO SISTEMOS KOKYBĖ IR JOS VERTINIMAS; KIEKYBINIAI STATISTINIAI DUOMENYS; STEBĖSENOS PROCEDŪROS

31. Teisingumo vykdymas apima ne tik teisėjų, bet ir kitų teisės specialistų darbą, vyriausybės atstovų ir piliečių teisminėse institucijose vykdomą veiklą. Jis taip pat priklauso ir nuo teismų infrastruktūros (pastatų, įrangos, pagalbinių personalo ir t. t.). Taigi teisingumo sistemos kokybė priklauso tiek nuo infrastruktūros kokybės, kurią galima nustatyti kriterijais, panašiais į kitoms atsakingoms už paslaugų visuomenei teikimą valstybės tarnyboms taikomus kriterijus, tiek nuo teisės specialistų sugebėjimų (teisėjų, taip pat teisininkų, prokurorų ir tarnautojų). Šiandien šių specialistų darbo kokybę galima įvertinti pagal teisės aktų gaires ir teisminėje bei profesinėje praktikoje numatytus reikalavimus bei deontologijos nuostatas.
32. Kadangi daugelyje valstybių augant teisingumo poreikiui vis dažniau susiduriama su teisingumo sistemai skirtu biudžeto apribojimais, teoriškai ir praktiškai siūloma vertinti teismų veiklą atsižvelgiant ir į socialinę bei ekonominę situaciją, remiantis kitoms valstybės tarnyboms, atsakingoms už paslaugų visuomenei teikimą, taikomais kriterijais.
33. CCJE pastebi, kad teisingumo sistemai taikant vertinimo kriterijus, kurie neatsižvelgia į jos specifiką, iškyla keletas problemų. Nors panašūs svarstymai galimi ir kalbant apie kitų teisės specialistų veiklą, tačiau CCJE aptarė tik šio požiūrio svarbą teismų veiklai.
34. Pirmiausia CCJE pabrėžia, kad teisingumo sistemos kokybės vertinimas (t. y. teismų sistemos bendrai arba kiekvieno teismo atskirai, arba teismų grupės) neturėtų būti painiojamas su kiekvieno individualaus teisėjo profesinių gebėjimų vertinimu. Profesinis teisėjų vertinimas, ypač priimant sprendimus dėl jų statuso ar karjeros, yra kitą tikslą turintis uždavinys ir turėtų būti vykdomas remiantis objektyviais teisėjų nepriklausomumą užtikrinančiais kriterijais (žr. CCJE nuomonę Nr. 1 (2001), ypač 45 punktą).
35. Kai kurių valstybių praktikoje pastebimas, CCJE nuomone, netinkamas teisingumo sistemos kokybės vertinimo ir profesinio teisėjų vertinimo dalinis sutapatinimas. Šis sutapatinimas išryškėja renkant statistiką. Vienos valstybės renka statistinius duomenis apie kiekvieną teisėją, o kitos – apie kiekvieną teismą. Panašu, kad visose valstybėse renkami duomenys apie išnagrinėtų bylų skaičių, tačiau pirmuoju atveju šie duomenys siejami su individualia teisėjų veikla. Valstybės sistemos, kurios teisėjus vertina pagal statistinius duomenis, paprastai įtraukia duomenis apie sėkmingų apeliacijų procentą.
36. Kai kurios valstybės apeliacine tvarka panaikintų sprendimų procentą laiko svarbiu rodikliu. Objektyvus teismo sprendimų kokybės vertinimas galėtų būti vienas iš elementų vertinant teisėjo profesinę veiklą, tačiau net ir šiuo atveju reikia atsižvelgti į teisėjų nepriklausomumo principą ir faktą, kad sprendimai gali būti panaikinti apeliacine tvarka ir teisėjas nėra dėl to kaltas. Tačiau CCJE mano, kad negalima taikyti panaikintų sprendimų procento kaip vienintelio ir pagrindinio kriterijaus vertinant teisėjų veiklos kokybę. CCJE pabrėžia, kad teisingumo sistema yra grindžiama procedūromis. Kiekvienos bylos nagrinėjimo kokybė visiškai priklauso nuo ankstesnių procesinių veiksmų (kuriuos inicijuoja policija, prokuratūra, privatūs teisininkai ar bylos šalys) kokybės, todėl neįmanoma įvertinti teismų veiklos neįvertinus visų procesinių veiksmų.
37. Tokie svarstymai tinka ir kitoms sistemoms, kuriose yra galimybė vertinti individualius teisėjų sprendimus naudojant kitas sistemas, o ne atsižvelgiant į panaikintų sprendimų kiekį.

38. Kai kuriose valstybėse teisingumo sistemos kokybė vertinama pagal teismų veiklos vertinimo duomenis: per kiek laiko išnagrinėjama byla, kiek yra neišnagrinėtų bylų, kiek yra pagalbinio personalo, kokia infrastruktūros kiekybė ir kokybė (atsižvelgiant į patalpas ir informacines technologijas) ir kt.
39. Šis požiūris yra priimtinas, kadangi taip vertinamas teisingumo įgyvendinimas plačiąja prasme. Tačiau, CCJE nuomone, geriausia būtų teisingumą vertinti dar platesniame kontekste, t. y. susiejant teisingumą su kitais objektais (teisėjais ir teisininkais, policija, precedentine teise ir teisės aktais ir pan.), kadangi netinkamas teisingumo sistemos funkcionavimas atsiranda dėl dalyvių veiksmų nesuderinamumo. CCJE mano, kad svarbiausia yra sąsaja tarp teisingumo kokybės, tinkamos infrastruktūros ir pagalbinio personalo.
40. Nors modernios informacinės technologijos leidžia kaupti labai sudėtingus duomenis, vis tiek išlieka problema nustatyti, kokie duomenys turėtų būti renkami, kaip ir kas turėtų apibendrinti rezultatus.
41. Šiuo metu nėra jokių visuotinai priimtų kriterijų, kokie duomenys turėtų būti renkami. Pabrėžtina, kad teisingumo vykdymas gerokai skiriasi nuo kitų valstybės tarnybos institucijų vykdomų administracinių uždavinių, kai vertinama pagal tam tikrus kriterijus ir tai yra veiksminga. Pavyzdžiui, faktas, kad vienas teismas ilgiau nei kitas nagrinėja bylą arba turi daugiau neišnagrinėtų bylų, gali būti įvertintas ir teigiamai, ir neigiamai.
42. CCJE mano, kad teisingumo kokybė neturėtų būti suprantama kaip teismų sistemos produktyvumo sinonimas. Kokybės vertinimas turėtų būti nukreiptas į teismų sistemos sugebėjimą atitikti teisingumo poreikį remiantis bendraisiais teismų sistemos tikslais, o procedūrų trukmė yra tik vienas iš vertinimo elementų.
43. Kadangi pastaruoju metu nėra galimybės atsižvelgti į visuotinai priimtus kriterijus, CCJE rekomenduoja kokybės rodiklius įtvirtinti bent jau gavus daugelio teisės specialistų pritarimą. Taip pat patartina, kad nepriklausoma teismų savivaldos institucija atliktų esminį vaidmenį renkanti ir kaupianti kokybės duomenis, kuriant duomenų rinkimo procedūrą, vertinant rezultatus, konfidencialiai platinant informaciją apie vertinimą individualiems veikėjams ir visuomenei. Tokia institucija, atlikdama kokybės vertinimą, turėtų atsakingai rinktis vertinimo kriterijus ir vertintojus, kad nebūtų pažeistas teisėjų nepriklausomumas.
44. Statistinius duomenis dažniausiai renka teismai ir persiunčia juos centrinei valdžios institucijai: Aukščiausiajam Teismui, Aukščiausiajai teismų tarybai, Teisingumo ministerijai arba Nacionalinei teismų administracijai. Už registrą atsakingi asmenys taip pat yra labai svarbūs kaupiant dienos duomenis. Kartais privačios agentūros dalyvauja nustatant kokybės rodiklius ir rengiant kokybės kontrolės sistemą.
45. Statistinių duomenų apie teisme nagrinėjamas ir išspręstas bylas paskelbimas kai kuriose valstybėse yra kitas žingsnis link darbo krūvių paskirstymo situacijos skaidrumo. Siekiant pagerinti esamą sistemą, net ir prieš informacijos pateikimą mokslininkams ir teismams reikia išanalizuoti atitinkamas informacijos pateikimo formas.
46. Nors ir centrinė valdžios institucija, renkanti duomenis, vykdo stebėseną, pabrėžtina, kad stebėseną ne visada tiesiogiai įtakoja teismų veiklą bei žmogiškųjų ir materialinių išteklių paskirstymą.

47. CCJE mano, kad reikėtų reguliariai kaupti duomenis ir vykdyti stebėseną, kad būtų galima greičiau sureguliuoti teismų veiklą ir pakeisti darbo krūvių paskirstymą³. Siekdama suderinti šio poreikio įgyvendinimą ir teisėjų nepriklausomumo garantijas (teisėjų nenušalinimo nuo pareigų principą ir draudimą atimti bylas iš teisėjų), CCJE siūlo, kad institucija, kurios kompetencijai priklauso duomenų rinkimas ir stebėsenos vykdymas, turėtų būti CCJE nuomonės Nr. 1 (2001) 37 ir 45 punktuose minima nepriklausoma institucija. Jeigu už duomenų rinkimą ir stebėsenos vykdymą atsakinga kita institucija, tuomet valstybės turėtų užtikrinti, kad šią veiklą vykdanči institucija užtikrintų tinkamą duomenų apie teisingumą naudojimą. Tačiau ši nepriklausoma institucija turėtų turėti galią imtis visų būtinų priemonių sureguliuoti teismų veiklą, atsižvelgiant į krūvių pasikeitimus.

48. Visi proceso dalyviai turėtų glaudžiai bendradarbiauti aiškinant ir platinant duomenis.

C. DARBO KRŪVIS IR BYLŲ TVARKYMAS

49. Šiame skyriuje nagrinėjamos priemonės, galinčios sumažinti teismų darbo krūvius bei padėti susidoroti su bylomis. CCJE šiuos aspektus aptaria kartu⁴, kadangi jie abu yra svarbūs vykdant teismų pareigą per įmanomai trumpiausią laiką teisingai išnagrinėti bylą ir iš dalies sutampa.

I. BENDROJI DALIS

50. Teismų darbo krūvius mažinančios priemonės apima priemones, tiesiogiai skirtas šiam tikslui pasiekti, ir priemones, kuriomis netiesiogiai pasiekiamas teismų darbo krūvio sumažinimas (netiesioginės priemonės). Rekomendacija R Nr. (86) 12 įtvirtina priemones, taikomas baudžiamųjų ir civilinių bylų teismams⁵. Rekomendacija R Nr. (87) 18⁶ ir R Nr. (95) 12⁷ susijusios tik su baudžiamosiomis bylomis. Pavyzdžiui, tokiomis priemonėmis kaip ne teisminių pareigų panaikinimas arba subalansuoto darbo krūvio teismuose sudarymas, siekiama tiesiogiai užtikrinti tinkamą darbo krūvį teismuose. Abipusis susitarimas (abiejų šalių arba mediacijos metu⁸) yra netiesioginė (lyginant su teismo priimtais sprendimais) priemonė, kuria skatinamos tokios vertybės kaip pasirinkimo ir susitarimo laisvė. Siekiant sumažinti darbo krūvius galima dekriminalizuoti smulkius nusižengimus arba galima priimti sprendimą, kad atitinkamų

³ Žr. C dalies (b) skyrių.

⁴ Teismų darbo krūvio ir bylų tvarkymo klausimai buvo nagrinėjami I-osios Europos teisėjų konferencijos metu (žr. 8 punktą).

⁵ Ministrų komiteto rekomendacija R Nr. (86) 12 valstybėms narėms dėl priemonių, leidžiančių užkirsti kelią pernelyg dideliu darbo krūviu teismuose arba jį sumažinti, apima:

- (a) susitaikymą (dažniau vartojamas terminas „mediacija“), įskaitant ir teisininko pareigą skatinti šalių susitaikymą;
- (b) kitas neteismines ginčų sprendimo procedūras, įskaitant arbitražą (ir, nors ir neaiškiai išskirtą, ombudsmeną);
- (c) teisėjo pareigą skatinti draugišką šalių susitarimą;
- (d) teisėjo vykdomų neteisminių pareigų perdavimą;
- (e) vieno teisėjo vadovaujamus pirmosios instancijos teismo procesus (priešprieša teisėjų kolegijai);
- (f) teismų kompetencijos patikrinimą, siekiant užtikrinti subalansuotą darbo krūvio paskirstymą;
- (g) teismo bylinėjimosi (išlaidų) draudimo įtakos vertinimą, siekiant išsiaiškinti, ar išlaidos skatina nepagrįstą ieškinių teikimą.

Ministrų komiteto rekomendacija R Nr. (94) 12 valstybėms narėms primena, kad valstybių pareiga užtikrinti tinkamas darbo sąlygas teisėjams ir apima „reikiamų priemonių įgyvendinimą, kad neteisminių pareigų vykdymas būtų perduotas kitiems asmenims“ remiantis ankstesnės rekomendacijos nuostatomis.

⁶ Ministrų komiteto rekomendacija R Nr. (87) 18 valstybėms narėms dėl baudžiamosios teisenos supaprastinimo.

⁷ Ministrų komiteto rekomendacija R Nr. (95) 12 valstybėms narėms dėl baudžiamosios teisenos valdymo pateikia daug siūlymų, kaip suvaldyti sudėtingų bylų skaičiaus augimą, nepateisinamą bylų vilkinimą, biudžeto suvaržymus ir augančius visuomenės bei personalo lūkesčius (I dalis *Tikslų nustatymas*, II dalis *Darbo krūvio valdymas*, III dalis *Infrastruktūros valdymas*, IV dalis *Žmogiškųjų išteklių valdymas* ir V dalis *Informacijos ir ryšių valdymas*).

⁸ Žr. šios nuomonės D dalį.

nusikaltėlių grupių (t. y. jaunimo) nusikaltimus nagrinėtų kiti teismai. Aiškūs veiksmų motyvai padėtų nustatyti atitinkamų pasiūlymų privalumus.

51. CCJE pradeda nagrinėti įvairius klausimus, kai baudžiamosios ir civilinės bylos gali būti aptartos kartu arba jas lyginant.

(a) Teismų valdymas

52. CCJE išskyrė du pagrindinius teismų valdymo modelius⁹. Pirmasis modelis, kai teisėjai atlieka labai mažą vaidmenį teismų valdyme arba iš vis jo nevykdo. Šiuo atveju pateisėjai gali skirti daugiau laiko teisėjo pareigų vykdymui, o ne naudoti laiką neteisminėms užduotims, už kurias jie neatsako. Nors teismai negalėtų tinkamai funkcionuoti, jeigu dėl administracinių reikalų bent jau nebūtų tariamasi su teisėjais, tačiau kai kuriuos klausimus, pvz.: biudžeto valdymas, personalo įdarbinimas, teismo patalpų ir įrangos įsigijimas, sprendžia teismų administratoriai. Nesvarbu, kokia sistema būtų taikoma, pinigus teismų sistemos valdymui turi skirti vyriausybė, nes taip įmanoma apsaugoti teisėjus nuo politinio spaudimo, kuris atsiranda dėl reikalavimo įgyvendinti veiklos planus.

53. Tačiau šio modelio trūkumas yra tas, kad teisėjai, turintys įgyvendinti pagrindinį teismų sistemos tikslą – veiksmingai ir teisingai išnagrinėti bylas, šiuo atveju negali kontroliuoti aplinkos, kurioje jie stengiasi įgyvendinti šį tikslą.

54. Antrasis teismų valdymo modelis įtvirtina, kad ir teisėjas gali veiksmingai tvarkyti teismo reikalus. Jis turi bent nedidelę veiksmų laisvę leidžiant biudžeto lėšas, įdarbinant ir atleidžiant personalą, priimant sprendimus dėl patalpų ir įrangos. Šio modelio privalumai ir trūkumai sutampa su pirmojo modelio, kadangi teisėjai atitraukiami nuo jų pagrindinės pareigos ir privalo vykdyti užduotis, kurių gali neįvykdyti. Tuomet gali iškilti ginčų su valstybės institucijomis. Kita vertus, jie kontroliuoja visas teisingumo įgyvendinimo priemones savo teismuose ir turi įtakos išteklių paskirstymo politikai.

55. Daugelyje valstybių yra sistemos, apimančios abu šiuos modelius. CCJE pabrėžia konsultacijų su teisėjais svarbą ir jų galimybę pasisakyti priimant svarbiausius sprendimus dėl modernaus teisingumo vykdymo ir susijusių prioritetų.

(b) Darbo krūvių kaita

56. Laikui bėgant teismų darbo krūvis augs arba mažės. Demografiniai pokyčiai ir pokyčiai nusikalstamumo srityje irgi gali prisidėti prie šio proceso kaitos. Tačiau tai gali būti tik laikinas reiškinys. Pavyzdžiui, teismuose netoli valstybės sienos gali ženkliai išaugti bylų dėl nelegalios asmenų migracijos, o teismuose šalia oro uostų – bylų dėl narkotinių medžiagų importo.

57. Kai kuriose valstybėse teisėjai ir/ar bylos gali būti pakankamai lengvai perkeliama arba perduodami kitiems teismams, bent jau laikinai. CCJE mano, kad toks darbo lankstumas yra rekomenduotinas su sąlyga, jeigu yra gerbiamas individualių teisėjų nepriklausomumas, o teisėjas perkeliamas tik jam su tuo sutikus. CCJE pripažįsta, kad tai turėtų būti atliekama atsižvelgiant į praktines problemas dėl teisės kreiptis į teismą. Byloje dalyvaujantys asmenys ir visuomenė turi teisę tikėtis, kad bylos paprastai bus nagrinėjamos artimiausiame vietos atžvilgiu teisme ir jiems patogiu būdu.

---

⁹ Palyginti su nuomonės Nr. 2 (2001) dėl teismų finansavimo ir valdymo 12–13 punktais.

58. Kai kuriose valstybėse norint perkelti teisėją reikalingas jo sutikimas, o bylų perdavimas, jei tai iš viso įmanoma, galimas tik sutikus bylos šalims. Tačiau kiekvienas teismas gali turėti organą (t. y. teisėjų prezidiumą), kuris priimtų sprendimą ir darbais perkrauto teisėjo bylas perduotų kitam to paties teismo teisėjui.
59. Jeigu pasikeičia darbo krūvis teisme, reikia priimti atitinkamus sprendimus dėl teismo dydžio, ypač pastarųjų valstybių atveju. Visiškai ekonominiai svarstymai (dėl vietos teismų likvidavimo) gali prieštarauti šalių ir visuomenės teisei į pakankamai artimą vietos atžvilgiu ir prieinamą teisingumą. CCJE skatina valstybes išnagrinėti ir apibrėžti kriterijus, kurie būtų numatyti atžvelgiant į šiuos svarstymus ir užtikrintų, kad prisitaikant prie darbo krūvių ir įvedant pakeitimus teismų veikloje būtų laikomasi teisėjų nepriklausomumo principo.
60. Tačiau CCJE atkreipia dėmesį į savo nuomonę Nr. 2 (2001), ypač į jos 4 ir 5 punktus dėl tinkamų teismų išteklių. Galimybė perkelti teisėją į kitą teismą arba vieno teismo bylas perduoti kitam teismui neturėtų skatinti struktūrinių išteklių trūkumo. Toks lankstumas neatstoja reikiamo teisėjų skaičiaus teisme, kuris yra būtinas siekiant susidoroti su tikėtinais darbo krūviais.

(c) Vienas teisėjas

61. Rekomendacijos Nr. R (87) 18 D.2 punkte teigiama, kad baudžiamosiose bylose, „kai tik leidžia nusikaltimo sunkumas“, bylą turėtų nagrinėti vienas teisėjas. Tačiau sunkias su asmens laisvės suvaržymu susijusias bylas turėtų nagrinėti trijų arba daugiau teisėjų kolegija, sudaryta iš neprofesionalių arba profesionalių teisėjų, kad būtų išvengta išankstinio nusistatymo arba išskirtinio požiūrio. Praktikoje nesunkių nusikaltimų bylas nagrinėja vienas teisėjas, o sunkių nusikaltimų – teisėjų kolegija, tačiau ši nuostata valstybėse gali skirtis.
62. Bendrosios teisės valstybių patirtis rodo, kad civilines bylas nagrinėja tik vienas pirmosios instancijos teismo teisėjas, kuris prieš tapdamas teisėju sukaupia nemažai patirties. Kai kuriose valstybėse, kuriose yra karjeros teisėjai (ir Prancūzijoje, kurios komercijos tribunolą sudaro teisėjai neprofesionalai), teisėjų kolegijos vis dar naudojamos ir pirmosios instancijos teismuose, tačiau pastebima tendencija bylą paskirti nagrinėti vienam teisėjui.
63. Kolegija gali kompensuoti atskirų teisėjų patirties trūkumą. Ji padeda užtikrinti kokybės tęstinumą ir suteikia patirties jaunesniems teisėjams. Gali būti sunku atsisakyti šios sistemos, kuomet jaunas arba nepatyręs teisėjas tampa vieninteliu pirmosios instancijos teismo nariu.
64. CCJE mano, kad valstybės turėtų skatinti mokymus ir karjeros tobulinimo kursus, kad teisėjai galėtų vieni nagrinėti pirmosios instancijos bylas, jei tai galima pasiekti atsižvelgiant į teisėjų patirtį ir sugebėjimus bei proceso pobūdį.

(d) Pagalba teisėjams

65. CCJE nuomonėje Nr. 2 (2001) pastebėjo, kad daugelyje valstybių teisėjai turi nepakankamai priemonių. Tačiau CCJE pabrėžia, kad poreikis sumažinti netinkamų užduočių, kurias vykdo teisėjai, kiekį gali būti įgyvendintas tik skiriant teisėjams padėjėjus, turinčius teisinės srities kvalifikaciją (tarnautojus arba referentus), kuriems teisėjai galėtų pavesti atlikti specialias užduotis (įstatymų ir precedentinės teisės analizė, paprastų arba standartinių dokumentų rengimas, bendradarbiavimas su teisininkais ir/ar visuomene). Teisėjai kontroliuotų padėjėjų darbą ir būtų atsakingi už jų veiksmus.

(e) Neteisminė veikla

66. CCJE pritaria nuomonei, kad rekomendacijos Nr. R (86) 12 priede išvardintos neteisminės veiklos paprastai neturėtų būti pavedamos teisėjams. Tačiau yra ir kitokia veikla, kuri gali atitraukti teisėjo nuo tiesioginio darbo ir sumenkinti teisėjo pareigų vykdymą, įskaitant su teismų administravimu susijusią veiklą, kai nesuteikiama ir nefinansuojama tinkama pagalba (žr. (a) skyrių), taip pat privataus arbitro veiklą, kuri daugelyje valstybių yra negalima.
67. Dažnai kritiškai vertinamas ir teisėjų laikas, kurį jie praleidžia dirbdami komisijose ir kitose atitinkamose institucijose. Vyrauja požiūris, kad „teisėjas turi teisėjauti“, o kita veikla suprantama kaip brangaus laiko švaistymas.
68. CCJE mano, kad šiam klausimui nedera skirti per daug dėmesio. Jeigu komisija nagrinėja su teismų veikla susijusius klausimus ir teisėjas gali reikšmingai prisidėti prie jos darbo, tuomet negalima manyti, kad tai yra brangaus laiko švaistymas. Be to, teisėjui bus tik naudinga įgyti platesnį mąstymą dirbant su kitų sričių specialistais ir nagrinėjant ne jo kasdienės veiklos, bet susijusius klausimus.
69. Kita vertus iškyla pavojus teisėjams būti įtrauktiems į komisijas, sudarytas dėl politinių priežasčių, ir net atsiranda rizika priimant sprendimus neteisotiniais klausimais, kurie nėra jų kompetencija. Teisėjai turėtų kruopščiai apsvarstyti, ar verta jiems naudoti savo igūdžius ir reputaciją dalyvaujant tokio pobūdžio komisijose¹⁰.

(f) Teisinis atstovavimas ir išlaidų finansavimas

70. Baudžiamosiose bylose nemokama teisinė pagalba arba teisinis atstovavimas suteikiami neatsižvelgiant į kaltinamojo padėtį. Problemos valstybėse kyla dėl didelio skirtumo tarp bylų, kuriose suteikiama tokia teisinė pagalba arba atstovavimas, pobūdžio ir sunkumo. Tačiau civilinių bylų atveju bylos išlaidų padengimo tvarka gali paskatinti nepagrįstą ir besaikį bylinėjimąsi, o tai neapsiriboja teismo išlaidų draudimu¹¹. Bet kurioje teisinėje sistemoje vyrauja tendencija, kad darbo padaugėja tose srityse, kuriose taikomos rinkliavos. Todėl reikia įtvirtinti tinkamą kontrolės sistemą, iš anksto įvertinti ieškinio esmę ir nesuteikti teisinės pagalbos tiems asmenims, kurių ieškinių esmė ir/arba suma neatitinka galimų išlaidų¹².

II. TEISMAI, NAGRINĖJANTYS BAUDŽIAMĄSIAS BYLAS

71. Toliau CCJE aptaria tiesiogiai su baudžiamąja sritimi susijusius klausimus. Svarbu prisiminti du akivaizdžius, bet esminius baudžiamąjo ir civilinio proceso skirtumus:

- (i) Civiliniame procese beveik visada dalyvauja dvi privačios šalys. Visuomenei rūpi, kad civilinis procesas būtų teisingas, bet jai neaktualios bylos pasekmės. Baudžiamajame procese visuomenę domina kiekvienos bylos nagrinėjimas.

¹⁰ CCJE remiasi nuomone Nr. 3 (2003), kurioje nagrinėjamas teisėjų etikos klausimas.

¹¹ Žr. 26 punktą.

¹² Panašios problemos kyla ir susitarimo dėl sąlyginio mokesčio atveju (tai leistina Jungtinėje Karalystėje). Susitarimas – patvirtinimas, kad teisininko mokesčių apmoka ne pareiškėjas, nebent jis laimi bylą, bet bylą pralaimėjęs kaltinamasis. Mokesčio dydis gali sudaryti iki 100% ieškinio sumos ir tai ypač naudinga laimėjusio pareiškėjo teisininkui. Šį susitarimą gali sudaryti pinigų neturintis pareiškėjas, norėdamas paerzinti ir priversti kaltinamąjį ieškoti kompromiso, kadangi: (i) pareiškėjas ir jo teisininkas neketina sutikti su priimtina mokesčio suma, netgi priešingai; (ii) nebent pareiškėjas išgyva teismo bylinėjimosi (išlaidų) draudimą, tuomet yra mažai galimybių, kad laimėjęs bylą kaltinamasis galės susigrąžinti išlaidas iš bylą pralaimėjusio pareiškėjo. Anglijos teismai ėmėsi griežčiau kontroliuoti ir riboti susitarimus dėl sąlyginio mokesčio ir jų sudarymo sąlygas.

- (ii) Civiliniame procese už bylos vilkinimą arba tvarkos pažeidimą gali būti skiriamos sankcijos – priimtas nutarimas apmokėti išlaidas arba net nutraukti bylą. Baudžiamajame procese prokurorams gali būti skiriamos piniginės sankcijos¹³ arba išskirtiniais atvejais atmetamas kaltinimas. Daug sunkiau kaltinamajam skirti nuobaudą už bylos vilkinimą arba tvarkos pažeidimą, nors kai kuriose valstybėse kaltinamojo advokatui gali būti skirta nuobauda padengti išlaidas. Pats kaltinamasis dažnai neturi galimybių apmokėti išlaidų. Tuomet jo bylos nutraukimas, kaip galutinė priemonė, yra negalimas. Teismas negali teigti, kad kaltinamasis prarado teisę kreiptis į teismą, nes nesilaikė procesinių reikalavimų.

72. CCJE nagrinėja keletą šios srities problemų.

(a) Išimtinė teisė inicijuoti baudžiamąjį procesą

- 73. Rekomendacija Nr. R (87) 18 įtvirtina išimtinę teisę inicijuoti baudžiamąjį procesą, jei istorinė raida ir valstybių narių konstitucija tai leidžia, ir teigia, kad „kitu atveju reikia surasti kitas priemones to paties tikslo įgyvendinimui“. Tokiose valstybėse nepriklausomas prokuroras (*ministere public*) gali reikalauti perduoti bylas teismui, o teisėjas yra vienintelis turintis teisę sustabdyti procesą subjektas.
- 74. Rekomendacija teigia, kad bet koks sprendimas dėl nepatraukimo baudžiamajon atsakomybėn turi būti pagrįstas įstatymais (I.2 punktas), remiantis tokiais bendraisiais principais kaip visuomenės interesas (II.4 punktas), o atsakomybė taikoma tik tada, jei kaltintojas turi tinkamų kaltės įrodymų (I.2 punktas). CCJE trečiąją sąlygą aiškina taip, kad išimtinės teisės inicijuoti baudžiamąjį procesą klausimas negali iškilti, nebent kaltintojas turi atitinkamų kaltės įrodymų. Tačiau CCJE mano, kad, kol įrodymai nesurinkti, ikiteisminį tyrimą atliekanti institucija turi priimti sprendimą dėl tolesnių įrodymų rinkimo atsižvelgdama į padaryto nusižengimo aplinkybes, jų sunkumą, įtariamąjį ir auką.
- 75. Rekomendacijoje teigiama, kad sprendime dėl baudžiamąjo proceso vykdymo arba jo nutraukimo gali būti nurodytas įspėjimas ar pastaba arba sąlyga dėl tam tikrų aplinkybių egzistavimo (šiuo atveju reikalingas įtariamo kaltinamojo sutikimas). Šis faktas negali būti traktuojamas kaip kaltinamasis nuosprendis arba įtakoti bylos nagrinėjimą, nebent kaltinamasis prisipažįsta padaręs nusižengimą; sprendimas taip pat negali įtakoti nukentėjusiojo teisės siekti žalos atlyginimo. Praktikoje daugelyje valstybių (tačiau ne visose) egzistuoja tam tikra veiksmų laisvė. Skirtumas yra tik tarp tų teisinių sistemų, kuriose bylos nagrinėjimą galima nutraukti tik esant tam tikroms sąlygoms, pavyzdžiui, jeigu nukentėjusiajam buvo išmokėta kompensacija, ir tarp tų teisinių sistemų, kuriose taikoma išimtinė teismo teisė nutraukti procesą, jeigu bylos nagrinėjimas nekelia visuomenės susidomėjimo.

76. Europoje vyrauja trys pagrindiniai modeliai:

- (i) Jeigu kaltinimas grindžiamas įrodymais, kaltinanti institucija neturi nei galios nutraukti bylos nagrinėjimo, nei teisės numatyti kaltinamajam sąlygas/sankcijas. Ji yra atsakinga tik už bylos parengimą nagrinėti teisme.
- (ii) Kaltinanti institucija gali nuspręsti kelti bylą ar jos nekelti (t. y. visiškai nutraukti bylos nagrinėjimą), net jeigu yra pakankamai įrodymų patraukti baudžiamajon atsakomybėn.

---

¹³ Reikėtų apsvaistyti, ar tai suderinama su prokuratūros įstaigų veikla daugelyje valstybių.

- (iii) Kaltinanti institucija turi teisę nuspręsti dėl patraukimo baudžiamajon atsakomybėn ir turi galimybę atmesti bylą su sąlygomis arba kaltinamajam jos sutikimu paskyrus baudą kaip alternatyvą perduoti bylą teismui. Šiuo atveju vyrauja didelis skirtumas tarp kaltintojų galių. Vienose valstybėse kaltinamajam gali būti taikomos įvairios sankcijos, tokios kaip konsultacijų lankymas, viešieji darbai, kitose valstybėse vienintelė galima taikyti sankcija – atitinkamos pinigų sumos sumokėjimas.

77. CCJE skatina tolesnius tyrimus valstybėse, kuriose šiuo metu nėra sistemos dėl išimtinės teisės inicijuoti baudžiamąjį procesą ar jos atitiktens, įgyvendinant rekomendaciją Nr. R (87) 18. CCJE nuomone, kiekviena valstybė turi apsvarstyti teismų vaidmenį tikrinant procedūras, ypač kai nukentėjusysis ginčija kaltinančios institucijos sprendimą nutraukti baudžiamąjį procesą.

(b) Supaprastintas procesas

78. Valstybėse yra taikomos tam tikros supaprastintos procedūros, pavyzdžiui, nagrinėjant bylas dėl administracinių nusižengimų ir nesunkių nusikaltimų. Tačiau šių procedūrų pobūdis ir taikymo sritis valstybėse skiriasi. Bet kokių atveju taikant šį procesą ir visada sudarant galimybę pateikti apeliacinį skundą būtina atsižvelgti į Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 5–6 straipsnius.

(c) Prisipažinimas kaltu ir sandorio sudarymas

79. Rekomendacija Nr. R (87) 18 siūlo įgyvendinti šį principą. Bendrosios teisės valstybėse jis taikomas, kai kaltinamasis prisipažįsta kaltas procese pradžioje. Tačiau kitose valstybėse vyrauja formali šios procedūros sistema. Pati sistema, ypač tai, kas vyksta po jos (sandorio sudarymas ir mažesnė bausmė už prisipažinimą kaltu), yra nepriimtinas dalykas daugelyje ne bendrosios teisės valstybių. Kitos valstybės taiko supaprastintą procesą, kai kaltinamasis prisiima kaltę. Tai panašu į formalų prašymą, leidžiantį pateikti mažiau įrodymų ir greičiau išnagrinėti bylą.

80. Bet kurioje formalioje sistemoje (bendrosios teisės valstybėse) CCJE išvelgia šiuos prisipažinimo kaltu sistemos privalumus ir galimus pavojus:

(i) Prisipažinimas kaltu

81. Jeigu kaltinamajam būtų siūloma ir suteikiama galimybė oficialiai prieš teisėją pripažinti savo kaltę tik pradėjus procesą, būtų sutaupoma daug laiko ir lėšų. Jeigu tai įvyktų formalioje aplinkoje, būtų užtikrinta kaltinamojo apsauga. Policijai pateiktas prisipažinimas gali būti išgautas netinkamai. Kaltės pripažinimas teisme patvirtina, kad procesas buvo vykdomas tinkamai. Tačiau teisininkai turi profesinę pareigą patvirtinti, kad kaltinamasis iš tiesų pripažįsta reikiamus teisinius nusikaltimo pagrindus.

(ii) Sandorio sudarymas

82. Tai apima du skirtingus dalykus: sandoris dėl kaltinimo ir sandoris dėl bausmės.

83. Sandoris dėl kaltinimo – tai oficialus arba neoficialus susitarimas su kaltintoju, kad kaltinamajam nebus pateiktas vienas ar daugiau kaltinimų, jeigu jis prisipažįsta kaltas dėl kitų nusikaltimų (pvz., apimančių mažiau sunkius nusižengimus). Teisėjas šiame procese paprastai nedalyvauja, tačiau gali būti numatyti reikalavimai teisėjui tokį sandorį patvirtinti. Šios procedūros privalumas yra tas, kad, jeigu kaltinamasis prisipažįsta įvykęs 9 iš 10 vagysčių,

kuriomis jis kaltinamas, neefektyvu nagrinėti visas bylas dėl 10 vagysčių, nes yra pakankamai įrodymų.

84. Sandoris dėl bausmės taip pat egzistuoja kai kuriose valstybėse. Tačiau bendrosios teisės valstybės pripažįsta, kad teisėjo dalyvavimas šiame procese gali būti pavojingas, nes kaltinamasis gali jausti spaudimą ir prisipažinti kaltas dėl nusikaltimų, kurių jis nepadarė, siekdamas gauti švelnesnę bausmę, kurią jam skirs nuosprendį priimantis teisėjas.

(iii) Bausmės sušvelninimas

85. Tai koncepcija, nesusijusi nei su sandorių sudarymu, nei su kaltintoju, nei su teisėju. Šios koncepcijos (taikomos kai kuriose valstybėse) esmė yra ta, kad kaltę pripažinusiam kaltinamajam paprastai turėtų būti skiriama švelnesnė bausmė negu ta, kuri būtų skiriama be kaltės pripažinimo. Be to, kuo anksčiau jis prisipažįsta kaltas, tuo švelnesnė bausmė skiriama¹⁴.
86. Galima ir nesutikti su šia idėja teigiant, kad kaltinamasis jau nusižengė, o tai įrodžius už kiekvieną nusikaltimą turi būti skiriama atitinkama bausmė nepriklausomai nuo to, ar kaltinamasis pripažįsta ar nepripažįsta įvykdes nusikaltimą. Argumentas, kad kaltės pripažinimas rodo atgailą, daugeliu atvejų yra tik iliuzija. Kai kuriais atvejais tai pateisinama teisinėse sistemose, kai bylos nagrinėjimas vyksta žodžiu. Jeigu pagrindinis liudytojas yra pažeidžiamas (ypač vaikai ir išžaginimo aukos), tuomet žodinis bylos nagrinėjimas gali juos dar labiau traumuoti. Šiais atvejais kaltinamajam pripažinus savo kaltę išvengiama bylos nagrinėjimo ir taip sumažėja arba iš viso nedaroma tolesnė žala.
87. Išskyrus šiuos išimtinius atvejus argumentai yra nepagrįsti. Jeigu kaltinamasis kaltinamas dėl kelių vagysčių remiantis pirštų antspaudais ir kitais įrodymais, tai vieninteliai asmenys, kurie išvengia parodymų davimo, yra profesionalai, kuriems liudytojo vaidmuo yra įprastas. Skatinti kaltės pripažinimą skiriant švelnesnę bausmę galima dėl šių privalumų: (i) tai garantuoja, kad bus nubausti nusikaltėliai, kurie suvokia savo kaltę ir kurie nesiekia teismo proceso tikėdamiesi, kad liudytojai ar įrodymai prieš juos neįtikins prisiekusiųjų arba teisėjo; (ii) tai garantuoja trumpesnę bylos išnagrinėjimo laiką (taip išvengiant kitų teismo procesų vilkinimo) net ir tais atvejais, kai įprasto teismo proceso metu kaltinamasis būtų nuteistas. Visa tai yra naudinga visuomenei.
88. Akivaizdu, kad bausmių sušvelninimo atvejais turėtų būti taikomos ir tam tikros apsaugos priemonės. Teisininkai ir teisėjai turėtų užtikrinti, kad kaltės pripažinimas būtų savanoriškas ir nuoširdus. Teisėjai neturėtų užsiminti apie bausmės sušvelninimo galimybes ar dalyvauti teisininko ir kaltinamojo pokalbiuose dėl jų. Teisėjai turėtų turėti įgaliojimus nepatvirtinti kaltės prisipažinimo, jeigu prisipažinimas jiems atrodo nesąžiningas arba pažeidžia visuomenės interesus.
89. CCJE dvejuoja, ar įmanoma pasiūlyti taikyti neatidėliotiną bausmių sušvelninimo kaltinamajam pripažinus kaltę sistemos taikymą visose valstybėse. Tačiau CCJE rekomenduoja valstybėms apsvarstyti šios sistemos naudą baudžiamajam procesui.

---

¹⁴ Dažniausiai švelnesnės bausmės laikas būna trumpesnis iki 1/3 už bausmės laiką, kuris būtų skiriamas be kaltės pripažinimo.

III. TEISMAI, NAGRINĖJANTYS CIVILINES BYLAS

90. Rekomendacija Nr. R (84) 5 numato devynis „civilinio proceso principus, sukurtus teisingumo sistemos funkcionavimui gerinti civiliniame procese“. Tai buvo aktualus aspektas, aptartas ankstesnėje rekomendacijoje, tačiau praktikoje dažnai neįgyvendinamas. CCJE nuomone, įgyvendinus šiuos principus būtų garantuotas Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio nuostatų įgyvendinimas ir užtikrintas „teisingas ir viešas bylos nagrinėjimas per įmanomai trumpiausią laiką“.
91. Šie devyni principai įtvirtina pagrindinius civilinių (įskaitant ir administracines) bylų nagrinėjimo elementus, kurių, CCJE manymu, teisėjai turėtų laikytis nuo bylos nagrinėjimo pradžios iki pabaigos siekdami užtikrinti Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio nuostatų įgyvendinimą. Todėl CCJE apibendrins ir pakomentuos šiuos principus.
92. Pirmasis rekomendacijos principas siūlo sutrumpinti teismo procesą iki „ne daugiau kaip dviejų teismo posėdžių“: vieno parengiamojo posėdžio ir antro posėdžio įrodymams, argumentams išklausti ir, jeigu įmanoma, be pertraukų priimti sprendimą, „išskyrus atvejus, kai išaiškėja naujų faktų ir kitų nenumatytų ir svarbių aplinkybių“. Taip pat turėtų būti taikomos sankcijos šalims, liudytojams ir ekspertams už teismo numatytų terminų nesilaikymą arba nedalyvavimą teismo procese.
93. CCJE šį principą vertina kaip bendrąjį modelį. Kai kuriais atvejais teisinėse sistemose įrodymai surenkami per kelis teismo posėdžius, o kartais nagrinėjant labai sudėtingas bylas svarstymo neįmanoma užbaigti per parengiamąjį ir vieną galutinį posėdį. Svarbiausia, kad teisėjas nuo pat teismo proceso pradžios kontroliuotų laiko paskirstymą ir proceso trukmę, nustatydamas tikslias datas ir turėdamas galios (ir pasirengęs, kai įmanoma) nesutikti atidėti bylą, net jei to pageidauja abi bylos šalys.
94. Antrasis principas teisėjams siūlo suteikti teisę kontroliuoti piktnaudžiavimą teismo procesu, taikant atitinkamas sankcijas bylos šaliai arba teisininkui.
95. Trečiasis principas atspindi modernios bylų nagrinėjimo sistemos esmę:
„Teismas turėtų <...> atlikti aktyvų vaidmenį užtikrinant greitą teismo proceso eigą ir kartu garantuoti šalių teises, tarp jų ir teisę į lygiateisiškumą. Jis turėtų turėti teisę savo iniciatyva (*proprio motu*) įpareigoti šalis pateikti reikiamus paaiškinimus; įpareigoti šalis asmeniškai dalyvauti procese; kelti teisės klausimus; nagrinėti įrodymus, bent jau tose bylose, kurių išdava peržengia vien tik šalių interesų ribas; kontroliuoti įrodymų rinkimą; atšaukti liudytojus, kurių galimi parodymai nėra susiję su byla; apriboti liudytojų, duodančių parodymus dėl konkretaus fakto, skaičių, jeigu toks skaičius būtų pernelyg didelis <...>.“
96. Ketvirtasis principas papildo šią idėją teigdamas, kad teismas turėtų turėti galimybę nuspręsti, ar byla bus nagrinėjama raštu ar žodžiu, išskyrus įstatyme numatytus konkrečius atvejus.
97. Penktasis principas, CCJE nuomone, įtvirtina svarbų veiksmingo bylų nagrinėjimo sistemos aspektą – poreikį išsiaiškinti bylos šalių pretenzijas ir įrodymų pobūdį teisminio nagrinėjimo pradžioje bei nepriimti naujų faktų apeliacijos metu, nebent jie buvo (arba, kaip pataria CCJE, pagrįstai galėjo būti) žinomi pirmosios instancijos teismui arba buvo kitų specifinių priežasčių.
98. Kai kuriose valstybėse teismo proceso taisyklės ir tvarka leidžia bylos šalims bet kada taisyti ir pildyti jų bylas ir parodymus, net ir apeliacijos metu (žr. toliau). CCJE mano, kad tai yra

nepriimtina ir atėjo laikas peržiūrėti šias taisykles bei keisti tokią tvarką. Bylos šalys turi teisę į „teisingą jų ieškinio arba gynybos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką“, tačiau jos negali turėti neribotų galimybių pateikti daugiau duomenų ar kitą ieškinį, ypač antrosios instancijos teisme nagrinėjant apeliaciją.

99. Šeštasis principas svarbus, kadangi jame teigiama, kad: „Sprendimas turi būti priimtas teismo nagrinėjimo pabaigoje arba kaip įmanoma greičiau po bylos nagrinėjimo pabaigos. Sprendimas turėtų būti kiek įmanoma trumpesnis, gali būti pateikta nuoroda į bet kuri teisės aktą, tačiau juo tiesiogiai ar netiesiogiai turi būti išspręsti visi šalių iškelti reikalavimai.“ Kai kurios valstybės arba teismai daugiau ar mažiau veikia pagal formalias taisykles, numatančias maksimalų terminą, per kurį turi būti priimtas sprendimas. Septintasis principas („reikia imtis priemonių prieš piktnaudžiavimą apeliacijos teise“) nėra šios nuomonės aptariamas aspektas.

100. Aštuntasis principas numato kelis bylų nagrinėjimo aspektus, įskaitant ir specialias procedūras nagrinėjant: a) skubias bylas; b) ne ginčo bylas, ieškinius dėl bankroto ir smulkius ieškinius; c) specifinio pobūdžio bylas. Šiame principo siūloma:

„supaprastinti proceso pradžios metodus; nešaukti posėdžio arba šaukti tik vieną posėdį, arba <...> tik parengiamąjį posėdį; bylą nagrinėti tik raštu arba tik žodžiu <...>; uždrausti arba apriboti tam tikrus prieštaravimus bei gynybą; taikyti lankstesnes įrodymų pateikimo taisykles; nedaryti jokių pertraukų arba trumpas pertraukėles; skirti teismo ekspertą <...>; suintensyvinti teismo vaidmenį nagrinėjant bylą, renkant ir nagrinėjant įrodymus.“

101. Devintasis principas pabrėžia moderniausios technikos priemonių naudojimo teisminėse institucijose svarbą. CCJE palaiko šią idėją ir patvirtina ryšį tarp modernių technologijų ir teisėjų sugebėjimo sekti ir kontroliuoti procesų eigą savo arba teismų registruose.

102. Visuotinis visų šių principų pagrindas yra tas, kad civilinis procesas gali tapti sudėtingas ir ilgas, kai nėra galimybių laikytis Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies reikalavimų nei specifinėse, nei kitose bylose, kadangi nagrinėjimo laikas ir veiksmingumas netiesiogiai priklauso nuo ankstesnėms byloms skirto laiko ir išteklių.

103. Valstybės turi suteikti tinkamus, bet neribotus išteklius ir tinkamą finansavimą ne tik civilinių, bet ir baudžiamųjų bylų nagrinėjimui¹⁵. Kadangi nei valstybė, nei bylos šalys neturi neribotų išteklių, teismai, atsižvelgdami į individualių ir kitų bylos šalių interesus, turėtų kontroliuoti bylų nagrinėjimą.

104. Konkrečios bylos turi būti nagrinėjamos „proporcingai“, kad išlaidos atitiktų sprendžiamų klausimų esmę ir ieškinio dydį, suteikiant bylos šalims teisę į proporcingą teismo laiko dalį.

105. Bylos šalims teismas turi skirti dėmesio ir laiko, tačiau sprendžiami, kokia ta laiko dalis turėtų būti, teisėjai patys turėtų atsižvelgti į kitų subjektų prievoles ir poreikius, įskaitant ir valstybę, kuri finansuoja teismų sistemą, ir kitas šalis, kurios irgi nori pasinaudoti teismo skiriamu laiku.

106. Valstybėse rekomendacijos Nr. R (84) 5 principai įgyvendinami skirtingai. Visos pastarojo meto civilinio proceso reformos buvo nukreiptos šia linkme. Teisėjams buvo suteikta daugiau galių civilinio proceso (bet ne jo pagrindinės stadijos) metu. Pavyzdžiui, teisėjas negali prie bylos pateikti faktinių įrodymų, kurių bylos šalys nepateikė. Tačiau kai kuriose valstybėse ne teisėjai priima sprendimą, ar procesas vyks žodžiu ar raštu, kada pateikti sprendimo santrauką ar

¹⁵ Lyginti su CCJE nuomone Nr. 2 (2001).

nustatyti proceso terminus, kadangi visi šie klausimai reglamentuojami įstatymuose. CCJE manymu, šie teisėjų galių ir kontrolės apribojimai yra nesuderinami su teisingumo veiksmingumu.

107. Toliau CCJE aptaria kai kurias priimtas arba siūlomas priimti procedūras šioje srityje:

(a) Preliminari sutartis

108. Preliminari sutartis (išvystyta Jungtinėje Karalystėje) aprašo žingsnius, kurie turėtų būti įgyvendinti dar prieš teismo proceso pradžią. Ji sudaroma bendradarbiaujant atitinkamo pobūdžio ginčų (asmenų sužalojimai arba medikų aplaidumas, statybos pramonės draudimo bendrovės, teisininkai ir suinteresuotos šalys) abiejų pusių suinteresuotiems asmenims. Sutarčių tikslas – iš anksto susipažinti su byla, pateikiant informaciją ir įrodymus, bei padėti bylos šalims susitarti tarpusavyje ir taip išvengti bylinėjimosi. Jeigu susitarti neįmanoma, tuomet sutartis užtikrina šalių pasirengimą laiku vykdyti pareigas dėl pradėto teismo proceso.

(b) Preliminari informacija

109. Tai bylinėjimosi bruožas, kai teismas dar neprasidėjęs teismo procesui gali pareikalauti pateikti dokumentus iš galimos teismo proceso šalies, kad asmuo būtų informuotas, ar pakanka jo turimų faktinių įrodymų bylos iškėlimui, arba padėti jam imtis atitinkamų veiksmų, siekiant draugiškai išspręsti ginčą be teismo proceso.

(c) Apsaugos priemonės

110. Svarbu, kad prireikus šios apsaugos priemonės būtų prieinamos ir ankstesniuoju teismo proceso etapu, o kartais ir prieš informuojant atsakovą apie iškeltą bylą ar atmetus siūlymą ją iškelti.

111. Vyrauja plati apsaugos priemonių įvairovė. Galima išskirti tris pagrindines grupes:

- (i) priemonės, skirtos teismo sprendimų vykdymo užtikrinimui, pvz.: turto areštas arba lėšų įšaldymas;
- (ii) priemonės, skirtos laikinai išspręsti situaciją (pvz., šeimos byloje);
- (iii) priemonės dėl galutinių teismo sprendimų išankstinio vykdymo.

112. Daugelyje valstybių ieškovas turi įrodyti teismui, kad jis turi pagrįstą teisę (*fumus bonis iuris*) reikalauti taikyti priemones dėl galimos rizikos, jog galutinis teismo sprendimas gali būti neįvykdytas nepritaikius šių priemonių (*periculum in mora*). Šias priemones galima skirti neišklausius kitos bylos šalies, tačiau kaltinamasis turi teisę būti išklaudytas priimant sprendimą dėl priemonių patvirtinimo ar atšaukimo.

113. Teismo įsakymai taip pat yra kitoms situacijoms spręsti plačiai naudojama priemonė (kartais tik tais atvejais, kai ieškinyje grindžiamas atitinkamais dokumentais), siekiant laikinai išspręsti specifinius ginčo aspektus. Bendrosios teisės valstybėse taip pat taikomas Anton'io Piller'io įsakymas, kai teismas gali įsakyti vykdyti dokumentų ar kitų įrodymų, kurie gali būti sunaikinti arba nuslėpti, paiešką. Priemonės informacijos gavimui (*Mesures d'instruction "in futurum"*) gali atlikti Anton'io Piller'io įsakymo funkciją Prancūzijoje ir kitose valstybėse.

(d) Bylos iškėlimas

114. Daugelis valstybių įtvirtino tam tikras supaprastintas bylų iškėlimo procedūras (įskaitant ir kompiuterizuotas). Tačiau dėl tradicinių bylų iškėlimo procedūrų skirtumų sunku palyginti supaprastintas bylų iškėlimo procedūras su tradicinėmis bylų iškėlimo procedūromis. Pavyzdžiui, vienoje valstybėje teismo procesas pradedamas tam tikrais teisme atliekamais veiksmais, o kitose – ieškovas turi pirma informuoti kaltinamąjį apie ieškinį ir tik po to kreiptis į teismą. Pastarosiose valstybėse supaprastinti procesą įmanoma atsisakant šio veiksmo.

(e) Bylos šalių reikalavimų nustatymas

115. CCJE jau pabrėžė bylos šalių reikalavimų nustatymo svarbą anksčiau nagrinėdama rekomendacijos Nr. R (85) 5 penktąjį principą. Veiksmingam bylos nagrinėjimui svarbiausia, kad šalys civiliniame procese kuo tiksliau ir greičiau pateiktų savo ieškinį (bylą) ir kad bylos pakeitimai ir papildymai nebūtų lengvai priimami. Keitimus ir papildymus galima daryti tik leidus teisėjui. Tokį sprendimą teisėjas priima atsižvelgęs į bylos stadiją ir poveikį bylos svarstymui bei kitoms šalims.

(f) Supaprastinta teiseną

116. Šioje srityje vyrauja nemažai skirtumų dėl vartojamų terminų. Ne visos valstybės vienodai supranta supaprastintos, palengvintos ar pagreitintos teisenos prasmę. Kai kurios valstybės supaprastinta teiseną vadina tas procedūras, kurių pasekmės neturi *res judicata* galių, palengvinta teiseną – kai atitinkamos procedūros buvo panaikintos arba palengvintos, o pagreitinta teiseną – kai buvo sutrumpintas laiko terminas lyginant su įprastu teismo procesu. Aišku, šie bruožai gali ir sutapti, todėl teiseną gali vienu metu būti ir supaprastinta, ir palengvinta, ir pagreitinta.

117. Bendrosios teisės valstybėse, priešingai, vartojamas tik terminas supaprastinta teiseną. Šis terminas apima palengvintos ir pagreitintos teisenos bruožus, kai priimamas (*res judicata*) sprendimas, nors šiose sistemose yra numatytos ir preliminarinių teismo sprendimų procedūros, pavyzdžiui, procedūros, kai teismas gali, jeigu jis tiki, kad atsakovui bus taikoma atsakomybė atlyginti skolą ar nuostolius, įpareigoti iš anksto sumokėti pareiškėjui pagrįstai proporcingą sumą nuo ieškinio sumos. Jeigu bylos nagrinėjimo metu ieškovas neįrodo savo tiesos, tuomet jis turi grąžinti iš anksto sumokėtą sumą su palūkanomis.

118. Dvi civilinės teisės procedūros yra išskirtinės svarbos: i) mokėjimo įsakymas (*Mahnverfahren, injonction de payer*); ii) supaprastinta teiseną (*référé*), arba Nyderlanduose vadinama *kort geding*:

- (i) Mokėjimo įsakymas (arba *Mahnverfahren*) – tai procedūra, tinkama nagrinėti klausimus dėl neginčytinų finansinių skolų. Ieškovo prašymu teismas išduoda mokėjimo įsakymą neišklausęs kitos šalies. Vienoje valstybėje reikia pateikti specialius dokumentus, norint gauti tokį įsakymą, o kitose užtenka ieškovo pateikto pareiškimo. Jeigu atsakovas išlieka pasyvus per teismo nustatytą atidėjimo laikotarpį, mokėjimo įsakymą galima vykdyti kaip ir kitus teismo sprendimus. Jeigu atsakovas prieštarauja, tuomet ieškovas, norėdamas atgauti savo skolą, turi inicijuoti įprastą teismo procesą. Atsakovo tylėjimas paverčia pradinį mokėjimo įsakymą teismo vykdomu sprendimu, turinčiu *res judicata* galią. Kai kuriose valstybėse teismo pareigūnai atsako už šią procedūrą. Tai rašytinė procedūra, kuri sudaro galimybę kompiuterizuotai (jau įdiegta kai kuriose valstybėse) išspręsti klausimą. Vadovaujantis šia procedūra išsprendžiama daugelis bylų.

- (ii) Supaprastinta teiseną (*référé*), arba *kort geding*, įgalina teisėją išspręsti bet kokį klausimą išklausus bylos šalis ir vadovaujantis kartais ribotais įrodymais, kuriuos šalys gali pateikti teismui per labai trumpą laiką. Sprendimas pateikiamas arba iš karto po teismo posėdžio, arba per labai trumpą laiką. Šis sprendimas vykdomas tiesiogiai, tačiau neturi *res judicata* galios. Bylos šalis gali kreiptis į teismą dėl bylos nagrinėjimo iš esmės, tačiau jo neinicijavus šis supaprastintos teisenos sprendimas numato šalių teises ir pareigas. Todėl bylos nagrinėjimas iš esmės dažnai neįvyksta. Dėl supaprastintos teisenos reikšmės tokias bylas paprastai nagrinėja patyręs teisėjas (dažnai teismo pirmininkas). Praktikoje supaprastinta teiseną padeda sumažinti teismų darbo krūvį ir išvengti kai kurioms valstybėms būdingo civilinių bylų nagrinėjimo vilkinimo.

(g) Preliminarūs sprendimai

119. Teisė bet kuriam klausimui skirti atskirą teismo procesą yra išimtinės svarbos. Pavyzdžiui, svarbūs klausimai dėl teisingumo, CCJE nuomone, turėtų būti išspręsti atskiru sprendimu dar proceso pradžioje. Taip būtų išvengiama nereikalingo, brangaus ir daug laiko reikalaujančio argumentavimo ir bylos nagrinėjimo iš esmės. Tačiau vienos valstybės nėra galimybės priimti preliminarūs sprendimus, o kitose valstybėse preliminarų sprendimą galima apskūsti tik po to, kai kitus klausimus išnagrinėja pirmosios instancijos teismas.

120. CCJE pripažįsta, kad reikia atrinkti ir tiksliai apibrėžti, kurie klausimai gali būti išspręsti preliminarium sprendimu. Iškyla rizika, kad laikas, pastangos ir išlaidos preliminaraus sprendimo priėmimui (arba preliminaraus sprendimo apeliacijai) neatsipirks, kadangi greičiau ir paprasčiau būtų išnagrinėti visą bylą. Atsižvelgusi į tai CCJE rekomenduoja suteikti galimybę pasinaudoti preliminaraus sprendimo priėmimo procesu ir galimybę šį sprendimą apskūsti.

121. Būdas, kaip išvengti preliminarų sprendimų vykdymo vilkinimo dėl apeliacijos, būtų reikalavimas gauti pirmosios instancijos teismo leidimą apeliacijai arba skūsti sprendimą apeliacinei institucijai, kuri klausimą išnagrinėtų skubos tvarka arba/ir taikant greitą apeliacinę sistemą.

(h) Įrodymai ir dokumentai

122. Daugelis valstybių įtvirtino lanksčias įrodymų rinkimo ir panaudojimo taisykles. Apsaugos priemonių ir supaprastintos teisenos atveju sprendimas nebūtinai bus priimamas remiantis visais įrodymais. Norėdamas taikyti apsaugos priemones pareiškėjas turi pareikšti savo teises (pateikti akivaizdžius *prima facie* įrodymus) civilinės teisės valstybėse arba remdamasis faktais pristatyti ginčo bylą bendrosios teisės valstybėse.

123. Tačiau bendrosios ir civilinės teisės valstybėse vyrauja pagrindiniai dokumentų atskleidimo skirtumai. Pirmųjų valstybių atveju kiekviena bylos šalis turi savanoriškai atskleisti su byla susijusius dokumentus (dokumentus, pagrindžiančius šalių ginčą arba turinčius įtakos bylai ar pagrindžiančius kitos šalies ieškinį). Dažnai reikalavimai pateikti nepalankius ir palankius bylai dokumentus tampa dideliu šalių susitarimo skatinimu (prieš arba po to, kai dokumentai turėjo būti pateikti). Tai taip pat naudinga ir faktų paieškai bylos nagrinėjimo metu.

124. Šis procesas labiausiai priklauso nuo teisės patarėjų, patariančių klientams dėl dokumentų pateikimo, atvirumo. Procesas taip pat susijęs su teismų ir kitomis išlaidomis ieškant bei pateikiant teismui dokumentus. Todėl galima teigti, kad tai ypač naudinga didelių ir sudėtingesnių bylų atvejais.

125. Daugelyje kitų valstybių (ypač civilinės teisės valstybėse) bylos šalis tik kontroliuojant kitai šaliai gali prieiti prie dokumentų, kuriais kita šalis neplanuoja vadovautis kreipdamasi dėl įsakymo dėl dokumento prieinamumo. Tai reiškia, kad įsakymo prašanti šalis prieš tai turi žinoti apie dokumento egzistavimą ir tai nėra lengvai įgyvendinama.

(i) Bendrosios bylų nagrinėjimo galios

126. Šios galios svarbios visomis civilinio proceso stadijomis, siekiant tinkamai ir proporcingai išnagrinėti bylą. Teisėjai turėtų turėti teisę išduoti rašytinius nurodymus šalims be jų dalyvavimo žodiniame teismo procese. Vadovaujantis rekomendacija Nr. R (84) 5, šia teise teisėjai turėtų naudotis rengdami bylą teisminiam nagrinėjimui ir teismo proceso metu.

(j) Paskatinimai dėl mokesčių ir palūkanų

127. Anglijos teisė ir kitos teisinės sistemos įtvirtino šalių susitarimo pasiūlymus ir mokesčius teismui, kurie gali turėti rimtų finansinių padarinių teisme bylą pralaimėjusiai šaliai ir pagerinti kitos šalies ankstesnį pasiūlymą. Ieškovas gali pasiūlyti priimti arba atsakovas gali pasiūlyti sumokėti mažesnę nei visą ieškinio sumą (finansinio ieškinio atveju atsakovas turi laikytis savo pasiūlymo mokėdamas teismo mokestį). Jeigu ieškovui priteisiama daugiau nei jis pasiūlė atsakovui – reikia mokėti mažiau nei jis pasiūlė sumokėti atsakovui, išskyrus smulkius ieškinius. Neigiamos pasekmės gali būti susijusios su išlaidomis bei palūkanomis.

128. Kai kuriose valstybėse, kuriose teisininkų atlyginimą reglamentuoja įstatymas, įstatymų leidėjas, siekdamas paskatinti teisininkus siekti šalių susitarimo, padidino įstatyminį teisininkų atlyginimą susitarimo atveju iki 150 proc. paprasto užmokesčio dydžio.

(k) Sprendimų vykdymas

129. Pastaruoju metu vyrauja skirtingi požiūriai į pirmosios instancijos teismų sprendimų vykdymą. Bendrosios teisės valstybėse vyrauja bendroji taisyklė, kad šie sprendimai yra automatiškai vykdomi, nebent teismas dėl rimtos priežasties atideda sprendimo vykdymą. Viena iš priežasčių galėtų būti maža tikimybė atgauti sumokėtus pinigus, jeigu sprendimo vykdymas atidėtas dėl sėkmingos apeliacijos. Civilinės teisės valstybėse, priešingai, kartais šį procesą reglamentuoja įstatymai, o kartais tai palikta spręsti teisėjams. Teisėjas gali priimti sprendimą dėl sprendimo preliminarus vykdymo, ypač kai iškyla pavojus, kad dėl apeliacijos vilkinimo pralaimėjusioji šalis sprendimo negalės įvykdyti. Tačiau dažniausiai laimėjusi šalis turi suteikti garantiją (užstatą) dėl žalos, atsiradusios vykdant sprendimą, jeigu apeliacijos metu tas sprendimas buvo panaikintas, atlyginimo. Galima teigti, kad sprendimų vykdymą bylose, susijusiose su finansiniais reikalais, reglamentuoja įstatymas arba sprendimą priima teisėjas, nebent skolininkas pateikia garantijas (užstatą).

130. CCJE mano, kad siekiant užtikrinti veiksmingą teisingumo įgyvendinimą visos valstybės turėtų patvirtinti sprendimo preliminarus vykdymo procedūrą, kuri su atitinkamomis apsaugos priemonėmis turėtų būti taikoma pralaimėjusiai šaliai.

(l) Apeliacija

131. Apeliacijos sistemos skirstomos į dvi plačias grupes: a) apeliacijos, galimos tik dėl teisės klausimų ir įrodymų vertinimo be galimybės apeliacijos metu pateikti naujus įrodymus arba

aptarti klausimus, kurie nebuvo pateikti pirmosios instancijos teismo teisėjui; b) apeliacijos sistemos, kuriose neegzistuoja šie apribojimai ir teismas gali nagrinėti naujus įrodymus ir svarstyti pateiktus naujus klausimus.

132. Vyrauja ir tarpinės apeliacijos sistemos, kuriose vienoms byloms arba atitinkamos instancijos teismams apeliacijos atveju leidžia taikyti vadinamas įprastas teisės gynimo priemones be apribojimų, o kitoms byloms ir kitos instancijos teismams (pvz., kasaciniam teismui arba Aukščiausiajam Teismui) atsižvelgiant į tam tikras aplinkybes leidžiama taikyti tik neeilines peržiūros gynimo priemones su įvairiais apribojimais.
133. Skirtumas tarp a) ir b) sistemų kartais aiškinamas tuo, kad pirmuoju atveju apeliacinė sistema suvokiama kaip priemonė, užtikrinanti teisės principų taikymo vienodumą (*ius constitutionis*), o antruoju atveju – kaip procesinė teisė, kurios pagrindinė funkcija yra suteikti šaliai kitą galimybę (*ius litigationis*). Todėl iškyla klausimas, ar būtina ir pageidautina, kad bylos šalis turėtų šią procesinę teisę bet kurios instancijos teisme.
134. CCJE nagrinėdama rekomendacijos Nr. R (84) 5 penktąjį principą pastebėjo, kad Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnyje nėra įtvirtintas reikalavimas suteikti šalims apeliacijos teisę.
135. Nors ir suvokdama kai kurių valstybių tradicijas pritarti neribotai apeliacijos teisei pakartotinai apsvarstyti klausimą aukštesnės instancijos teisme, CCJE prieštarauja šio principo taikymui. Šalies teisė pateikti naujus įrodymus arba iškelti naujus teisės aspektus turėtų būti apribota. Apeliacija neturėtų tapti ir būti suvokiama kaip neribota galimybė šalims taisyti bylos faktus arba teisinius aspektus, kuriuos ji galėjo ir turėjo pateikti pirmosios instancijos teismo teisėjui. Tai kenkia pirmosios instancijos teismo teisėjo vaidmeniui ir atsiranda galimybė, kad pirmosios instancijos teismo teisėjo bylų nagrinėjimas gali tapti nereikšmingas.
136. CCJE nuomone, tai taip pat žlugdo teisėtus kitos šalies lūkesčius, pailgina bylos nagrinėjimo laikotarpį ir padidina išlaidas bei teismo darbo krūvį.
137. Tačiau CCJE pastebi, kad net ir valstybėse, kurios palaiko *ius litigationis* principą, yra įtvirtinti mechanizmai (pvz., teisė beviltiškas apeliacijas pripažinti nepagrįstomis), apsaugantys ir iki tam tikro lygio sumažinantys apeliacinių teismų darbo krūvį.
138. Todėl CCJE rekomenduoja patvirtinti nepagrįstų apeliacijų sistemas, numatančias, kad teismas gali duoti leidimą apeliacijai, arba sukurti atitinkamą mechanizmą, kuris užtikrintų greitą nepagrįstų apeliacijų išnagrinėjimą.

D. ALTERNATYVŪS GINČŲ SPRENDIMAI (AGS)

139. Europos Taryba priėmė kelis dokumentus dėl alternatyvių ginčų sprendimų (AGS)¹⁶ metodų. Žinodama daugelį teigiamų AGS rezultatų, įskaitant ir greitą ginčų sprendimą, CCJE pasiūlė aptarti AGS platesniame bylų nagrinėjimo kontekste pirmosios Europos teisėjų konferencijos metu.

¹⁶ Europos Taryba sudarė šias su alternatyvių ginčų sprendimais susijusias rekomendacijas:

- Ministrų komiteto rekomendacija R Nr. (98) 1 valstybėms narėms dėl šeimos bylų mediacijos;
- Ministrų komiteto rekomendacija R Nr. (99) 19 valstybėms narėms dėl baudžiamųjų bylų mediacijos;
- Ministrų komiteto rekomendacija R (2001) 9 valstybėms narėms dėl administracinės valdžios institucijos ir privataus asmens bylinėjimosi alternatyvų;
- Ministrų komiteto rekomendacija R (2002) 10 valstybėms narėms dėl civilinių bylų mediacijos.

140. Pirmoji Europos teisėjų konferencija pabrėžė AGS svarbą ankstyvajame ginčų sprendimo etape¹⁷. Akivaizdu, kad, nors AGS neturėtų būti suvokiami kaip ideali pernelyg didelio teismų darbo krūvio mažinimo priemonė, aišku, kad jie naudingi ir veiksmingi, kadangi pagrindinis dėmesys skiriamas šalių susitarimui, o tai tinkamesnė priemonė negu teismo primestas sprendimas.
141. Ateityje CCJE gali nagrinėti AGS, tačiau šiuo metu, atsižvelgiant į nuomonės dėl teisingo teismo proceso per įmanomai trumpiausią laiką ir teisėjo vaidmens teismo procese apimtį, CCJE nuomone, būtina skatinti AGS sistemos vystymą, kuri ypač naudinga tam tikrų bylų nagrinėjimui, ir labiau informuoti visuomenę apie AGS egzistavimą, jų veikimo principus ir susijusius mokesčius.
142. Kadangi AGS ir teismų sistemos tikslai vienodi, labai svarbu, kad teisinė pagalba, teikiama įprasto teismo proceso metu, būtų prieinama ir AGS atveju. Tačiau tiek teisinė pagalba, tiek ir kitos valstybės išlaidos remiant AGS turėtų būti finansuojamos iš specialaus biudžeto, kad lėšos nebūtų išskaičiuojamos iš teismams skirto biudžeto (žr. 23 punktą).
143. Pagrindinis CCJE svarstymų dėmesys buvo skiriamas mediacijos apimčiai, teisėjų vaidmeniui teismo mediacijos procese, mediacijos konfidencialumui, teismų galimybei kontroliuoti mediatorių mokymus/akreditacijas ir teisėjų galimybei būti mediatoriais, taip pat būtinybei teismui patvirtinti šalių susitarimą, priimtą mediacijos metu. Kai tai įmanoma, baudžiamosios teisės klausimai ir civilinės (bei administracinės) teisės klausimai buvo svarstomi atskirai.
144. Europos Tarybos rekomendacijos nurodo, kad AGS neapsiriboja vien civilinėmis bylomis. Dėl mediacijos baudžiamosiose bylose iškyla specifinių problemų, kurių aptarimas sudarė CCJE svarstymų esmę.
145. Mediacija baudžiamosiose bylose, priešingai nei mediacija civilinėse bylose, nėra naudinga mažinant esamą teismų darbo krūvį, tačiau ji galėtų būti būsimų nusikaltimų prevencijos priemonė.
146. Rekomendacija Nr. R (99) 19 visą dėmesį skiria aukos ir nusikaltėlio mediacijai. Nors ir jaučiamas išsamaus tyrimo poreikis, tačiau CCJE mano, kad šiuo metu svarbiau aptarti platesnę atkuriamojo teisingumo koncepciją, t. y. procedūras, leidžiančias nukrypti nuo įprasto baudžiamosio proceso dar jam neprasidėjus (iškart po arešto), pradėjus nuosprendžio priėmimo procesą arba net baismės vykdymo metu. Atkuriamasis teisingumas suteikia galimybę aukoms, kaltinamiesiems ir kartais visuomenės atstovams aptarti (jeigu būtina – per tarpininką) nusikaltimą (dažnai lengvas su nuosavybe susijęs nusikaltimas arba jaunuolių įvykdyti nusikaltimai) ir nusikaltimu padarytos žalos atlyginimą. Kaltinamasis galėtų atlyginti nuostolius aukai, jeigu auka to pageidauja, arba visuomenei, pavyzdžiui, pataisant nuosavybę, sutvarkant patalpas ir t. t.
147. Todėl atkuriamojo teisingumo apimtys baudžiamosiose bylose nėra tokios plačios kaip AGS civilinėse bylose; visuomenė gali nubrėžti ribas, kurias peržengus ji nesutiktų su baudžiamosios bylos sprendimu kitu būdu nei įprastas teismo procesas. Priešingai, civilinėse bylose visuomenė taip pat bus tinkama atkuriamojo teisingumo šalis. Atkuriamojo teisingumo esmė – sutaikyti nusikaltėlių su visuomene, kuriai jis pakenkė, įskaitant padarytos žalos atlyginimą ir visuomenės įtraukimą į sprendimų dėl nusikaltimų jų regione paieškos procesą.

---

¹⁷ Konferencijos metu daugiausia dėmesio buvo skiriama AGS civilinėse bylose.

148. Daugeliu atvejų atkuriamojo teisingumo sistemos įgyvendinamas reikalauja daugiau dėmesio negu AGS įgyvendinimas civilinėse bylose, kadangi sutaikyti aukas ir nusikaltėlius yra daug sudėtingiau negu sutaikyti abi civilinio ginčo šalis. Proceso sėkmė iš dalies priklauso nuo baudžiamosios teisės specialistų požiūrio į įprastą teismo procesą ir bausmės modelį.
149. CCJE aptarė teisėjų vaidmenį priimant sprendimus mediacijoje ir visų pirma tai, kad pasirinkti mediaciją civilinėse ir administracinėse bylose gali pačios bylos šalys arba teisėjui gali būti suteikta galimybė rekomenduoti šalims kreiptis į mediatorių, tačiau šalys galo to atsisakyti dėl per didelių išlaidų.
150. Antrosios sistemos privalumas yra tas, kad galima pradėti šalių, kurios iš esmės nenori susitarti tarpusavyje, dialogą. Praktikoje šis žingsnis gali pasirodyti lemtingas ginčytinoje situacijoje ir padėti ištrūkti iš aklavietės.
151. Bet kuriuo atveju šalims turi būti leista atsisakyti mediacijos ir toks atsisakymas neturi pažeisti šalies teisės į teisingą bylos nagrinėjimą.
152. Akivaizdu, kad baudžiamosiose bylose, jeigu baudžiamoji byla nukreipiama atkuriamajam teisingumui dar neprasidėjus teismo procesui, teisėjas paprastai neturės jokio vaidmens; jeigu jau pradėta nagrinėti byla nukreipiama atkuriamajam teisingumui – teisėjas turi išduoti leidimą. Kai kuriose valstybėse vyrauja skirtumai dėl išimtinio ar privalomojo bylos nagrinėjimo principų patvirtinimo.
153. Atsižvelgusi į tai, kad atkuriamojo teisingumo sistemoje įsipareigojimai taikomi ir nusikaltėliui, ir nukentėjusiajai šaliai, CCJE mano, būtų tikslinga patvirtinti visus veiksmus, taikomus atkuriamojo teisingumo sistemai (arba, jeigu tinka, bent tuos, kurie yra daugiau nei įspėjimas, tačiau neturi teisinio pagrindo). Tai leistų kontroliuoti nusikaltimus, kurių nagrinėjimas galėtų būti perduotas atkuriamajam teisingumui, ir teisės į teisingą teismo procesą bei Europos žmogaus teisių konvencijos nuostatų laikymąsi.
154. Ar mediacija turėtų būti konfidenciali? CCJE nuomone, atsakymas į šį klausimą turėtų būti teigiamas kalbant apie civilines ir administracines bylas. Siekiant susitarti šalys turėtų turėti galimybę konfidencialiai pasitarti su mediatoriumi dėl galimų susitarimo pasiūlymų, nesibaimindamos, kad ši informacija gali būti atskleista.
155. Tačiau būtų naudinga patikslinti, ar mediacija turi būti besąlygiškai konfidenciali, ar konfidencialumo reikalavimą šalys galėtų panaikinti savo susitarimu. Be to, kyla klausimas, ar mediacijos metu naudoti dokumentai gali būti pateikti teismui, jeigu mediacija buvo nesėkminga.
156. Kadangi mediacija grindžiama šalių susitarimu, CCJE mano, kad įmanoma panaikinti konfidencialumo reikalavimą šalių susitarimu, jeigu abi šalys su tuo sutinka. Kita vertus, nesant tokio susitarimo teisėjas negalėtų vadovautis dokumentais, kuriuose atsispindi vienos šalies požiūris arba mediatoriaus teikiami pasiūlymai dėl ginčo sprendimo. Iškyla klausimas, ar derėtų ir kokių mastu (kaip leidžiama kai kuriose sistemose) teisėjui atsižvelgti į atsisakymą naudotis mediacija arba patvirtinti draugišką susitarimą priimant nurodymus dėl teismo išlaidų ar mokesčių.
157. Kadangi nusikaltėlis turi būti skatinamas kalbėti nuoširdžiai, CCJE mano, kad konfidencialumas turėtų būti išsaugotas ir taikant AGS baudžiamosiose bylose. Tuomet iškyla

problema, ypač sistemose, kuriose privalomas baudžiamasis persekiojimas, kokios priemonės turėtų būti taikomos, jeigu kaltinamasis pripažįsta įvykdęs kitus nusikaltimus aukai arba kitiems asmenims, nedalyvavusiems mediacijoje¹⁸.

158. Tiek baudžiamosiose, tiek civilinėse-administracinėse bylose CCJE pabrėžia būtinybę išsaugoti glaudų AGS ir teismų sistemos ryšį, kadangi mediatoriai turi turėti atitinkamą įgūdžių ir kvalifikaciją, taip pat būti nešališki ir nepriklausomi teikdami šią valstybės paslaugą.

159. Todėl CCJE akcentuoja mediacijos mokymų svarbą.

160. Kreipimasis į mediatorius arba mediacijos institucijas, kurios nepriklauso teismų sistemai, galimas, tik jei teisminė institucija kontroliuoja šių mediatorių arba privačių institucijų kompetenciją, taip pat veiksmus dėl jų įsikišimo ir jų taikomų mokesčių. CCJE nuomone, atitinkamos teisės normos arba teismų praktika turėtų teisėjams suteikti teisių nukreipti šalis teismo paskirtam mediatoriui.

161. CCJE mano, kad teisėjai patys galėtų būti mediatoriai. Tai leistų visuomenei pasinaudoti teisinėmis žiniomis. Tačiau šiuo atveju būtina išlaikyti teisėjų nešališkumą, su sąlyga, kad mediacijos jie nevykdys ginčiuose, kuriuos nagrinėja teismo proceso metu ar kuriuose jie priima sprendimus. CCJE mano, kad panašios priemonės turėtų būti įgyvendintos tose sistemose, kuriose viena iš teisėjo pareigų numato bylos šalių sutaikymą.

162. Teisminė mediatorių skyrimo kontrolė yra tik vienas iš sistemos elementų, galinčių užkirsti kelią su ginčų sprendimo privatizavimu (ir galimais šalių pagrindinių ir procesinių teisių suvaržymais) susijusioms grėsmėms, kurios gali atsirasti dažnai kreipiantis pagalbos dėl AGS. CCJE nuomone, labai svarbu, kad teismai kontroliuotų mediacijos procesą ir jo pasekmes.

163. CCJE svarstymuose paaiškėjo, kad atitinkamomis aplinkybėmis šalys gali susitarti dėl ginčo sprendimo, kurio teisėjas neprivalo patvirtinti. Tačiau specifiniais atvejais šis patvirtinimas yra būtinas, ypač kai tai susiję su vykdomųjų priemonių taikymu.

164. Bent jau šiuo atveju teisėjas turi turėti pagrindines kontrolės teises, ypač dėl šalių lygybės, jų sutikimo dėl sutartyje numatytų priemonių vykdymo ir pagarbos įstatymams bei valstybės politikai. Baudžiamosios mediacijos specifinius aspektus CCJE analizuoja 147 punkte.

REKOMENDACIJŲ IR IŠVADŲ SANTRAUKA

A. Teisė kreiptis į teismą

A. 1. Valstybės turėtų platinti atitinkamą su teismų sistemos funkcionavimu susijusią informaciją (apie prieinamus teismo procesus; vidutinę teismo procesų trukmę ir trukmę skirtinguose teismuose; išlaidas ir riziką, neteisėtai naudojant teises priemonės; alternatyvius ginčų sprendimo būdus, siūlomus šalis; precedentą sukuriančius teismo sprendimus (žr. 12–15 punktus).

A. 2. Ypač svarbu, kad:

- vadovai piliečiams būtų lengvai prieinami;
- teismai patys dalyvautų platinant informaciją;

¹⁸ Rekomendacijos R Nr. (99) 19 priedo 14 punkte teigiama, kad „Dalyvavimas mediacijoje neturėtų būti naudojamas kaip kaltės pripažinimo įrodymas tolesniuose teisiniuose procesuose“.

- būtų vystomos švietimo programos, apibūdinančios teismų sistemą, ir organizuojami apsilankymai teismuose (žr. 16–17 punktus).

A. 3. Turėtų būti nustatytos supaprastintos teisinių dokumentų formos, reikalingos teismo proceso inicijavimui ir vykdymui, bent tam tikroms byloms inicijuoti (žr. 18 punktą).

A. 4. Turėtų būti vystomos technologijos, kad teismo šalys galėtų internetu:

- gauti visus teismo proceso inicijavimui reikalingus dokumentus;
- tiesiogiai susisiekti su teismais;
- gauti visą informaciją dar prieš teismo proceso pradžią apie teismo išlaidas, kurias jiems teks sumokėti, taip pat būti informuoti apie numatytą proceso iki sprendimo priėmimo trukmę (žr. 19 punktą).

A. 5. Teisininkams ir teismo pareigūnams turėtų būti numatytas toks atlyginimas, kuris neskatintų imtis nereikalingų procesinių veiksmų (žr. 28 punktą).

A. 6. Turėtų būti atsižvelgiama į rekomendaciją Nr. (84) 5 (2 priedo 1 principas) dėl sankcijų piktnaudžiaujant teismo procesu (žr. 28 punktą).

A. 7. Valstybės turėtų užtikrinti teismo šalims teisę asmeniškai arba per pasirinktus atstovus pateikti ieškinį teismui. Tai ypač tinka supaprastintiems teismo procesams, mažesnės finansinės svarbos byloms ir byloms dėl vartotojų. Tačiau turėtų būti įtvirtinta nuostata, leidžianti teisėjui išimties tvarka nurodyti, kad byloje dalyvautų teisininkas, jeigu joje iškyla ypatingų problemų (žr. 24–26 punktus).

A. 8. Valstybė turėtų sudaryti teisinės pagalbos sistemą, užtikrinančią kiekvienam asmeniui teisę į teisingumą, kuri apimtų ne tik teismo mokesčius, bet ir patarimus dėl teismo proceso pagrįstumo ir būtinumo. Ji turėtų būti teikiama ne tik labiausiai skurstantiems asmenims, bet ir daliai vidutinės pajamas gaunančių asmenų, kurie negali padengti teismo mokesčių. Teisėjas turėtų turėti galimybę dalyvauti priimant sprendimą dėl pagalbos suteikimo, neužmirštant nešališkumo principo (žr. 21 ir 22 punktus).

A. 9. Teisinę pagalbą turėtų finansuoti valstybės institucija iš specialaus biudžeto, kad lėšos nebūtų išskaičiuotos iš teismams skirto biudžeto (žr. 23 punktą).

B. TEISINGUMO SISTEMOS KOKYBĖ IR VERTINIMAS; KIEKYBINIAI STATISTINIAI DUOMENYS; STEBĖSENOS PROCEDŪROS

B. 1. Teisingumo sistemos kokybė priklauso ir nuo infrastruktūros kokybės, kurią galima nustatyti pagal kriterijus, taikomus kitoms tarnyboms, atsakingoms už paslaugų visuomenei teikimą, ir nuo teisės specialistų sugebėjimų (teisėjų, taip pat teisininkų, prokurorų ir tarnautojų), kurių darbo kokybę galima įvertinti pagal teisės aktų gaires ir teismų bei profesinėje praktikoje numatytus reikalavimus bei deontologijos nuostatas (žr. 31 punktą).

B. 2. Teisminės veiklos kokybę būtina vertinti atsižvelgiant į socialinės ir ekonominės situacijos veiksmingumą, remiantis panašiais kitoms valstybės tarnyboms, atsakingoms už paslaugų visuomenei teikimą, taikomais kriterijais (žr. 32 ir 33 punktus).

B. 3. Teismų sistemos, kaip visumos, arba kiekvieno teismo ar teismų grupės veiklos vertinimas neturėtų būti painiojamas su kiekvieno individualaus teisėjo profesinių gebėjimų vertinimu, nes siekiama kitų tikslų. Panašūs svarstymai galimi ir kalbant apie kitų teisės specialistų, susijusių su teismų sistemos funkcionavimu, veiklą (žr. 33 ir 34 punktus).

B. 4. Reikėtų vengti teisingumo kokybės vertinimo ir profesinio teisėjų vertinimo sutapatinimo renkant statistiką; ypač nedera panaikintų teismo sprendimų procento naudoti kaip vienintelio ir pagrindinio teismų kokybės vertinimo rodiklio. Tokie svarstymai tinka ir kitoms sistemoms, kuriose yra galimybė vertinti individualius teisėjų sprendimus naudojant kitas sistemas, o ne atsižvelgiant į panaikintų sprendimų kiekį (žr. 35–37 punktus).

B. 5. Nors šiuo metu nėra visuotinai priimtų duomenų rinkimo kriterijų, tačiau informacijos rinkimo tikslas turėtų būti teisingumo vertinimas dar platesniame kontekste, t. y. susiejant teisingumą su kitais objektais (teisėjais ir teisininkais, policija, precedentine teise ir teisės aktais ir pan.), nes netinkamas teisingumo sistemos funkcionavimas atsiranda dėl dalyvių veiksmų nesuderinamumo (žr. 39 punktą).

B. 6. Duomenų rinkimo procese svarbiausia yra pabrėžti teisingumo kokybės, atitinkamos infrastruktūros ir pagalbinių personalo sąveikos svarbą (žr. 31 ir 39 punktus).

B. 7. Be to, teisingumo kokybė neturėtų būti suprantama kaip teismų sistemos produktyvumo sinonimas; kokybės vertinimas turėtų būti nukreiptas į teismų sistemos sugebėjimą atitikti teisingumo poreikį remiantis bendraisiais teismų sistemos tikslais, o procedūrų trukmė yra tik vienas iš vertinimo elementų (žr. 38–42 punktus).

B. 8. Kokybės rodiklius reikėtų įtvirtinti tik gavus daugelio teisės specialistų pritarimą (žr. 43 punktą).

B. 9. Teismų sistemoje reikėtų reguliariai kaupti duomenis ir vykdyti stebėseną, kad būtų galima greičiau sureguliuoti teismų veiklą ir pakeisti darbo krūvių paskirstymą (žr. 46–48 punktus).

B.10. Siekiant suderinti šio tikslo įgyvendinimą ir teisėjų nepriklausomumo garantijas, CCJE nuomonės Nr. 1 (2001) 37 ir 45 punktuose minima nepriklausoma institucija turi būti kompetentinga rinkti kokybės duomenis, nustatyti duomenų rinkimo procedūras, vertinti rezultatus, platinti informaciją ir vykdyti stebėseną bei tolesnes programas. Valstybės turėtų užtikrinti, kad šios funkcijos bet koku atveju priklausytų valstybės veiklos sričiai ir duomenys apie teisingumą būtų naudojami nepažeidžiant politinių interesų (žr. 43–48 punktus).

C. DARBO KRŪVIS IR BYLŲ TVARKYMAS

Bendroji dalis

C. 1. Rekomendacijoje Nr. R (87) 18 pateikti pasiūlymai dėl teismų darbo krūvio sumažinimo turėtų būti įgyvendinti.

C. 2. Valstybės turėtų suteikti atitinkamai išteklių baudžiamųjų ir civilinių bylų teismams, o teisėjai (net ir neturintys jokių tiesioginių administracinių galių) turėtų būti konsultuojami ir turėtų turėti galimybę pasisakyti priimant svarbiausius sprendimus dėl modernaus teisingumo vykdymo ir su tuo susijusių prioritetų (žr. 52–55 punktus).

C. 3. Teisėjai turėtų skatinti abipusį susitarimą (abiejų šalių arba mediacijos metu) – netiesioginę (lyginant su teismo priimtais sprendimais) priemonę, kuria skatinamos tokios vertybės kaip pasirinkimo ir susitarimo laisvė (žr. 50 punktą ir D dalį).

C. 4. Pageidautina, kad valstybėse, kuriose tai leidžia teisės aktai, būtų įgyvendintas lankstus darbas, kai teisėjai ir/ar bylos gali būti pakankamai lengvai perkeltami arba perduodami kitiems teismams, bent jau laikinai ir gavus jų sutikimą, siekiant optimizuoti teismų darbo krūvių svyravimus. Svarstant teismų

likvidavimo klausimą, pirmiausia reikėtų atsižvelgti į piliečių teisę turėti tinkamas galimybes kreiptis į teismą (žr. 57–60 punktus).

C. 5. Reikėtų palengvinti vieno teisėjo, kuris turėtų priimti sprendimą dėl kaltumo arba nekaltumo 61–64 punktuose numatytais sąlygomis, darbą. CCJE mano, kad valstybės turėtų skatinti teisėjų mokymus ir karjeros tobulinimo kursus, kad teisėjai galėtų vieni nagrinėti pirmosios instancijos bylas, jei to galima pasiekti atsižvelgiant į teisėjų patirtį ir sugebėjimus bei proceso pobūdį (žr. 61–64 punktus).

C. 6. Teisėjams turėtų būti skiriamas vienas arba daugiau asmeninių padėjėjų, turinčių teisinės srities kvalifikaciją, kuriems būtų galima pavesti atlikti specialias užduotis (žr. 65 punktą).

C. 7. Neteisminė veikla, išvardinta rekomendacijoje Nr. R (86) 12, paprastai neturėtų būti pavedama teisėjams, o institucijoms arba asmenims. Taip pat reikėtų atsižvelgti į riziką, kai teisėjams bus leidžiama imtis privačios veiklos, kuri gali pakenkti jų valstybės pareigų vykdymui. Teisėjų nereikėtų varžyti dėl darbo atitinkamose komisijose ar neteisminėse institucijose, tačiau reikėtų imtis atitinkamų priemonių prieš skiriant juos į tokias komisijas ar neteismines institucijas, ypač kai veikla jose susijusi su neteisminiais sprendimais (žr. 66–69 punktus).

C. 8. Baudžiamosiose bylose nemokama teisinė pagalba arba teisinis atstovavimas suteikiami neatsižvelgiant į kaltinamojo padėtį. CCJE rekomenduoja toliau nagrinėti bylą, kuriose suteikiama ši teisinė pagalba arba atstovavimas, pobūdžio ir sunkumo skirtumus valstybėse. Civilinėse bylose reikia sudaryti tinkamą kontrolės sistemą, kuri iš anksto įvertintų ieškinių esmę (žr. 70 punktą).

C. 9. Lyginamasis kitų valstybių patirties tyrimas pateikia naudingų pastabų dėl specifinių procesinių priemonių, kurias galima taikyti ir kurios plačiau aptariamos šiame tekste.

Baudžiamosios bylos

C.10. Tolesnių tyrimų vykdymas skatinamas valstybėse, kuriose nėra išimtinės teisės inicijuoti baudžiamąją procesą ar jos atitiktis, kad būtų įgyvendinta rekomendacija Nr. R (87) 18 (žr. 73–77 punktus).

C.11. Visos valstybės turėtų apsvarstyti, ar bausmės sumažinimo sistema gavus kaltės pripažinimą nebūtų naudinga jų baudžiamajam procesui. Kaltė pripažįstama teisme dalyvaujant teisėjui. Teisininkai turi profesinę pareigą su kaltinamuoju patvirtinti, kad kaltės pripažinimas yra savanoriškas ir kaltinamasis iš tiesų pripažįsta įvykdyto nusikaltimo pagrindus (žr. 79–89 punktus).

Civilinės bylos

C.12. Siekdamas įgyvendinti pareigą, numatytą Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnyje, dėl teisingo ir viešo bylos nagrinėjimo per įmanomai trumpiausią laiką, valstybės turėtų suteikti atitinkamą išteklių, o teismai individualias bylas turėtų nagrinėti teisingai ir proporcingai, atsižvelgdami į bylos šalis, jų interesus ir visuomenę, kad išlaidos atitiktų sprendžiamų klausimų esmę ir ieškinių dydį, suteikiant bylos šalims teisę į proporcingą teismo laiko dalį (žr. 103–104 punktus).

C.13. Proporcingas bylos nagrinėjimo pamatas yra aktyvus bylų tvarkymas, kurio pagrindiniai principai numatyti rekomendacijoje Nr. R (84) 5. Svarbiausia, kad teisėjai nuo pat teismo proceso pradžios kontroliuotų laiko paskirstymą ir proceso trukmę, nustatydami tiksliai datas ir turėdami teisę nesutikti su bylos nagrinėjimo vilkinimu, net jei to pageidauja teismo šalys (žr. 90–102 punktus).

C.14. Šalys privalo pateikti informaciją ir bylos įrodymus ankstyvuojų bylos nagrinėjimo etapu, o teisėjai turėtų turėti teisę pirmosios ir apeliacinės instancijos teisme atmesti bylos pakeitimus ir/arba naują medžiagą (žr. 122–125 punktus).

C.15. Valstybės turėtų turėti: a) veiksmingas apsaugos priemones, b) supaprastintas, palengvintas ar pagreitintas teisenos rūšis, c) procedūras preliminarių ginčų sprendimams (įskaitant ir teisingumo klausimus) ir procedūras greitam apeliacijų dėl šių preliminarių ginčų sprendimui (žr. 111–131 punktus).

C.16. Teismo sprendimai turi būti nedelsiant vykdomi nepaisant apeliacijos ir, jei įmanoma, suteikiant garantijas, kurios būtų įgyvendinamos kaip pralaimėjusios šalies apsaugos priemonė sėkmingos apeliacijos atveju (žr. 129–130 punktus).

C.17. Valstybėms rekomenduojama patvirtinti nepagrįstų apeliacijų sistemas, numatančias, kad teismas gali duoti leidimą apeliacijai, arba sukurti atitinkamą mechanizmą, kuris užtikrintų greitą nepagrįstų apeliacijų išnagrinėjimą (žr. 138 punktą).

D. ALTERNATYVŪS GINČŲ SPRENDIMAI (AGS)

D. 1. Būtina skatinti AGS sistemos vystymą ir labiau informuoti visuomenę apie AGS egzistavimą, jų veikimo principus ir susijusius mokesčius (žr. 141 punktą).

D. 2. Teisinė pagalba, teikiama įprasto teismo proceso metu, turėtų būti prieinama ir AGS atveju; tiek teisinė pagalba, tiek ir kitos viešosios išlaidos, skirtos remti AGS, turėtų būti finansuojamos iš specialaus biudžeto, kad lėšos išskaičiuotos iš teismams skirto biudžeto (žr. 142 punktą).

D. 3. Mediacija baudžiamosiose bylose, priešingai nei mediacija civilinėse bylose, nėra naudinga mažinant esamą teismų darbo krūvį, tačiau ji galėtų būti būsimų nusikaltimų prevencijos priemonė. Kadangi rekomendacija Nr. R (99) 19 visą dėmesį skiria aukos ir nusikaltėlio mediacijai, jaučiamas išsamaus tyrimo poreikis, siekiant plačiau aptarti atkuriamojo teisingumo koncepciją, t. y. procedūras, leidžiančias nukrypti nuo įprasto baudžiamosio proceso dar jam neprasidėjus (iškart po arešto), pradėjus nuosprendžio priėmimo procesą arba net bausmės vykdymo metu. Daugeliu atvejų atkuriamojo teisingumo sistemos įgyvendinamas reikalauja daugiau dėmesio negu AGS įgyvendinimas civilinėse bylose, kadangi sutaikyti aukas ir nusikaltėlius yra daug sudėtingiau negu sutaikyti abi civilinio ginčo šalis. Proceso sėkmė iš dalies priklauso nuo baudžiamosios teisės specialistų požiūrio į įprastą teismo procesą ir bausmės modelį (žr. 146–149 punktus).

D. 4. Pasirinkti mediaciją civilinėse ir administracinėse bylose gali pačios bylos šalys arba teisėjai gali būti suteikta galimybė rekomenduoti šalims kreiptis į mediatorių; šalims turi būti leista atsisakyti mediacijos ir toks atsisakymas neturi pažeisti šalies teisės į teisingą bylos nagrinėjimą (žr. 150–152 punktus).

D. 5. Teisėjas mediacijai baudžiamosiose bylose turi išduoti leidimą, jeigu byla jau pradėta nagrinėti. Reikėtų formaliai patvirtinti visus veiksmus, taikomus atkuriamojo teisingumo sistemai (arba, jeigu tinka, tuos, kurie yra daugiau nei įspėjimas, tačiau neturi teisinio pagrindo) (žr. 151–152 punktus).

D. 6. Informacija, pateikiama mediacijos dėl civilinių ir administracinių ginčų metu, turi būti konfidenciali. Konfidencialumo reikalavimą įmanoma panaikinti, jeigu abi šalys sutinka. Iškyla klausimas, ar derėtų teisėjui ir kokių mastu atsižvelgti į atsisakymą naudotis mediacija arba patvirtinti draugišką susitarimą priimant nutarimus dėl teismo išlaidų ar mokesčių (žr. 154–156 punktus).

D. 7. Konfidencialumas turėtų būti išsaugotas ir taikant AGS baudžiamosiose bylose, ypač tose sistemose, kuriose privalomas baudžiamasis persekiojimas. Tuomet iškyla problema, kokios priemonės turėtų būti taikomos, jeigu kaltinamasis pripažįsta įvykdęs kitus nusikaltimus aukai arba kitiems asmenims, nedalyvavusiems mediacijoje (žr. 157 punktą).

D. 8. Tiek baudžiamosiose, tiek civilinėse-administracinėse bylose vyrauja būtinybė išsaugoti glaudų AGS ir teismų sistemos ryšį; atitinkamos teisės normos arba teismų praktika turėtų teisėjams suteikti teisių nukreipti šalis paskirtam ir apmokytam mediatoriui, kuris turėtų atitinkamų įgūdžių ir kvalifikaciją, taip pat būtų nešališkas ir nepriklausomas teikdamas šią valstybės paslaugą (žr. 157–159 ir 161 punktus).

D. 9. Teisėjai patys galėtų būti mediatoriai ir tai leistų visuomenei pasinaudoti teisinėmis žiniomis. Tačiau šiuo atveju būtina išlaikyti teisėjų nešališkumą, su sąlyga, kad mediacijos jie nevykdys ginčiuose, kuriuos nagrinėja teismo proceso metu ar kuriuose priima sprendimus (žr. 161 punktą).

D.10. Šalių susitarimą dėl alternatyvaus ginčų sprendimo turėtų patvirtinti teisėjas, ypač kai tai susiję su vykdomųjų priemonių taikymu. Bent jau šiuo atveju teisėjas turi turėti pagrindines kontrolės teises, ypač dėl šalių lygybės, jų sutikimo dėl sutartyje numatytų priemonių vykdymo ir pagarbos įstatymams bei valstybės politikai. Mediacijai baudžiamosiose bylose turėtų būti taikomos kitos garantijos (žr. 162–164 punktus).

**ŠIOJE NUOMONĖJE CITUOTŲ EUROPOS TARYBOS TEKSTŲ IR TEISINIŲ
DOKUMENTŲ SĄRAŠAS**

Konsultacinės Europos teisėjų tarybos nuomonė Nr. 1 (2001) dėl teismų sistemos nepriklausomumo ir teisėjų nenušalinimo nuo pareigų standartų.

Konsultacinės Europos teisėjų tarybos nuomonė Nr. 2 (2001) dėl teismų finansavimo ir valdymo, remiantis teismų sistemos veiksmingumu ir Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsniu.

Konsultacinės Europos teisėjų tarybos nuomonė Nr. 3 (2002) dėl profesinio teisėjų elgesio, ypač etikos, teisėjo pareigoms netinkamo elgesio, nešališkumo principų ir taisyklių.

Rezoliucija (78) 8 dėl teisinės pagalbos ir konsultacijų.

Ministrų komiteto rekomendacija R Nr. (84) 5 dėl civilinio proceso principų, turinčių pagerinti teisingumo sistemos funkcionavimą.

Ministrų komiteto rekomendacija R Nr. (86) 12 dėl priemonių, leidžiančių užkirsti kelią pernelyg dideliam darbo krūviui teismuose arba jį sumažinti.

Ministrų komiteto rekomendacija R Nr. (94) 12 dėl teisėjų nepriklausomumo, veiksmingumo ir vaidmens.

Ministrų komiteto rekomendacija R Nr. (87) 18 dėl baudžiamosios teisenos supaprastinimo.

Ministrų komiteto rekomendacija R Nr. (95) 12 dėl baudžiamosios teisenos valdymo.

Ministrų komiteto rekomendacija R Nr. (98) 1 dėl šeimos bylų mediacijos.

Ministrų komiteto rekomendacija R Nr. (99) 19 dėl baudžiamųjų bylų mediacijos.

Ministrų komiteto rekomendacija R (2001) 9 dėl administracinės valdžios institucijos ir privataus asmens bylinėjimosi alternatyvų.

Ministrų komiteto rekomendacija R (2002) 10 dėl civilinių bylų mediacijos.